

הקדמה

ויראו שעזרת ה' ממשיכה לישראל גם אחר מות יהושע. (וזו מרומז בשאלתם מי יעלה "לנו").

ב) וַיֹּאמֶר ה' יְהוָה יַעֲלֶה הַיְהוּדָה נְתַתִּי אֶת הָאָרֶץ בְּיָדִי:

(הסבר)

תשובת ה' הייתה ששבט יהודה יעלה בראשונה לכבוש את האמורים אשר בהר, אפילו שקשה להלחם נגד היושבים בהר בכל זאת ה' מבטיח לו הצלחה. ומדוע נבחר יהודה להלחם בתחילה, אמרו חז"ל במדרש שוחר טוב (תהילים קיד) בצאת ישראל ממצרים... היתה יהודה לקדשו, כי נחשון בן עמינדב קפץ לים סוף בעוד המים בו עד שהגיעו מים עד נפש ואז נבקע הים, ובזכות שקדשו שבט יהודה את ה' זכו להרבה דברים, למלכות, וכן להיותם הראשונים במלחמת הארץ. (וכן שבט בנימין שקפצו אף הם זכו שבית המקדש יבנה בחלקם. וע"ע במדבר רבה פרשה ב' ט'. את מוצא בכל מקום יהודה תחילה, וכו'. ובילקוט שמעוני שמות רלד)

ג) וַיֹּאמֶר יְהוָה לְשִׁמְעוֹן אַחִיו יַעֲלֶה אִתִּי בְּגוֹרְלִי וְנִלְחַמָּה בְּפִנְעָנִי וְהִלַּכְתִּי גַם אֹנִי אִתְּךָ בְּגוֹרְלֶךָ וַיִּלַּךְ אֶתוֹ שִׁמְעוֹן:

(הסבר)

2 פירושים יש לפסוק זה ברש"י. א' ששבט יהודה ביקש משבט שמעון שיעזרו לו להלחם, (ואע"פ שהבטיח להם ה' שימסרם בידו בכל זאת בקשו משבט שמעון) משום ששבט שמעון נתקלל ע"י יעקב אבינו אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל לכן נחלתו היתה נבלעת בתוך נחלת יהודה, ולכן שורת הדין שיעזרו ליהודה לכבוש חלקם, ועוד שבברכת משה בפרשת וזאת הברכה לא נתברך שבט שמעון בנפרד אלא נכלל בברכת יהודה: "שמע" ה' את קול יהודה לכן רצה שבט יהודה לשתפו במלחמה כדי שתחול עליהם ברכת משה בשלמותה (וי"א שרצה לחלוק לו כבוד כי מאחר וראובן נטל חלקו בעבר הירדן, ושמעון הוא האח הגדול עתה כיבדו יהודה להשתתף בקרב הראשון עמו) ובמקביל הבטיחו שבט יהודה לעזור לשבט שמעון בחלקי המובלעת שהיא תחומן. ב' שכוונת הפסוק יהודה יעלה הכוונה לעתניאל בן קנז (ובמסכת תמורה טז. תנא: הוא עתניאל הוא יעבץ ומה שמו יהודה אחי שמעון שמו) וכיוון הנביא לרמוז שזכות כיבוש ארץ ישראל הוא רק בכח התורה שכן עתניאל בן קנז היה המנהיג אחר הזקנים וגדול הדור. והחזיר את ה- 3000 הלכות שנשכחו בימי אבלו של משה בפילפולו. והוא ביקש משמעון אחיו שיבוא לעזרתו. (בסדר הדורות כתב שעתניאל בן קנז הוא נחשון בן עמינדב, ולפי"ז מחמת מסירות נפשו לקידוש ה' זכה לתורה, ולמנהיגות שהרי שפט את ישראל 40 שנה).

הגמרא אומרת במסכת בבא בתרא (י:): ששמואל הנביא כתב ספר שופטים בנבואה. ספר זה כולל תקופה של למעלה מ- 300 שנה, ממייתת יהושע עד זמן עלי שהוא היה אחרון לשופטים, ואחריו הנהיג שמואל הנביא שהיה נביא. (שכן בנית בית המקדש הראשון נעשתה ב- 480 שנה ליציאת מצרים, יורד מזה 40 שנות המדבר, 28 שנות מנהיגות יהושע (הרי 68 שנה) ו- 93 שני עלי שמואל שאול דוד (עלי פרנס 40 שנה, שמואל 10 שנים, שאול שנתיים, ודוד 40 שנה. הרי 161 שנה) ו- 4 שנים מתחילת מלכות שלמה עד שהתחיל לבנות הבית, הרי 165 שנה, נשאר לימי השופטים 315 שנה.) בספר יהושע למדנו על המלחמות הרבות שעשה, ועל שחילק את הארץ בגורל לשבטים. אך לא כבשו את כל הארץ, כי רצון הבורא היה שיכבשו לאט לאט את הארץ, כאמור (בשמות כג), לא אגרשנו מפניך בשנה אחת, פן תהיה הארץ שממה ורבה עליך חית השדה. מעט מעט אגרשנו מפניך עד אשר תפרה ונחלת את הארץ. וכן מצינו (בדברים ז) ונשל ה' א' את הגוים האל מפניך מעט מעט, לא תוכל כלותם מהר פן תרבה עליך חית השדה. ולכן לא יכל לכבוש יהושע את כל הארץ, סיבה נוספת היה להשאר חלק מיושבי הארץ לנסות את ישראל אם לא יחטאו (כדלקמן פרק ג'). ואכן ה' צוהו לחלק את הארץ לשבטים ולהפיל גורלות, וכל שבט יכבוש חלקו בבוא העת. ואחר מיתתו היו צריכים לשבט שיתחיל בכיבוש. חשיבות יתירה היה לשבט שיתחיל, שכן עמי הארץ פחדו מאוד מפני יהושע בגלל הניסים הגדולים שהיה במלחמותיו, בקיעת הירדן, העמדת השמש והירח במקומם במלחמת ה- 5 מלכים, וכו'. אך לאחר מיתת יהושע היו צריכים הכנענים לראות שישועת ה' ממשיכה לישראל, ולהרתע מלהלחם עמם. וע"כ שאלו בני ישראל באורים ותומים על ידי מי יעשה הנס שיראו מהם יושבי הארץ.

פרק א'

א) וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׁאַלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בַּה' לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָנוּ אֶל הַפְּנִיעָנִי בְּתַחֲלָה לְהִלָּחֵם בּוֹ: (הסבר)

משמת יהושע הבינו בני ישראל שמעתה אין מלחמותיהם כלליות הכוללים את כל אנשי המלחמה מבני ישראל, שהרי יהושע (שילח את חיילי בני גד וראובן. וכן) חילק את הנחלות, וע"כ כל שבט היה צריך לדאוג לעצמו להרחבת גבולו, וכבישת כל המובלעות של הכנענים שהיו בתוכם. ולכן בני ישראל שאלו באורים ותומים איזה שבט ילחם ראשון בעמם,

אך אם מעניש כל אחד לפי מה שחטא זה מוכיח שה' שולט על כל הכוחות ובידו להעניש כל אחד לפי מעלליו.) ובני יהודה הביאוהו ירושלימה כנראה להטיל מורך על העמים שם בראותם שאדני בזק המפורסם בגבורתו שניצח 70 מלכים נוצח על ידם, והיות והצדיק עליו את הדין, חסכו ה' ממר המות בחרב, אלא מת שם מיתה טיבעית.

ח) וַיִּלְחַמוּ בְּנֵי יְהוּדָה בִּירוּשָׁלַם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ וַיִּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֶת הָעִיר שָׁלְחוּ בְּאֵשׁ:

(הסבר)

אחר שכבשו את בזק הלכו בני יהודה לירושלים שהייתה גם היא גבוהה ובצורה, והרגו את יושביה לפי חרב, ושרפו את העיר באש.

הערה: במדרש תדשא פכ"ב הקשה:

1) שביהושע פרק טו' פסוק אחרון כתוב: ואת היבוסים יושבי ירושלים לא יכלו "בני יהודה" להרישם וישב היבוסים את בני יהודה בירושלים עד היום הזה. ואילו להלן בפסוק כא' נאמר: ואת היבוסים ישב ירושלים לא הורישו "בני בנימין" בירושלים עד היום הזה.

2) כאן נאמר ששבת יהודה היכו את ירושלים לפי חרב, ולהלן ששבת בנימין לא הורישוהו.

ומתרץ בראשונה הייתה ירושלים שתי עיירות אחת עליונה ואחת תחתונה העליונה נפלה בחלק יהודה והתחתונה בחלק בנימין. ויתכן שבשניה היה חלק של יהודה וחלק של בנימין, ולא יכלו לכבוש אותה לא מפני חסרון כח אלא בגלל השבועה שנשבע להם אברהם אבינו כמבואר במדרש שכשבא אברהם אבינו לקנות את מערת המכפלה, סירבו בני חת למכור לו עד שיתחייב להם שבניו בעת כיבוש הארץ לא ינשלום מאחוזתם. ובלחץ הנסיבות הסכים אברהם וחתם להם, מה עשו? עשו פסלי נחושת גדולים וכתבו עליהם שבועת אברהם, ולכן לא יכלו בני ישראל לכבשן, וסוף דבר קנה דוד המלך את המקום מארונה היבוסים (שיבוסים אלו חיתים היו -מדרש) את מקום המקדש. וממילא הכל מבואר. את חלק יהודה של הכנעני כבשו בני יהודה ושילחו באש. ואת חלק היבוסים שהיה על הגבול חלקו של יהודה וחלקו של בנימין (כי קו התפר עבר במקום המזבח של בית המקדש) לא כבשו בני יהודה, ובני בנימין.

ט) וְאַחַר יָרְדוּ בְּנֵי יְהוּדָה לְהִלָּחֵם בְּכַנְעָנִי וַיֹּשֶׁב הָהָר וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה:

(הסבר)

אחר שהשלימו בני ישראל את כיבוש ירושלים הגבוהה משאר ההרים עברו להלחם בשאר חלקי נחלתם בהר ובנגב והשפלה.

ד) וַיַּעַל יְהוּדָה וַיִּתֵּן ה' אֶת הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי בְיָדָם וַיִּכּוּם בְּבִזְקָה עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ:

(הסבר)

שבת יהודה עלה להלחם כדבר ה' והמלחמה היתה במקום ששמו בזק נגד עם רב כדברי הפסוק שהכו שם עשרת אלפי איש. ואכן קוים מאמר ה' ונצחו את הכנעני והפריזי.

(במלחמת בזק היה 2 שלבים שלא כמלך העי שכל אנשי המלחמה יצאו מהעיר, חילק ראש בזק את חילו ל- 2 קבוצות, כאשר שלח חלק מצבאו עם שרי הצבא על ישראל מחוץ לעיר, וחלק השאיר בעיר עימו שאם תכבד המלחמה וינצחום יוכלו לנוס העירה ולהלחם שם שוב עם שארית החיל. ובפסוק זה אנו לומדים שנצחו את כל אלו שמחוץ לעיר, שהיו עשרת אלפי איש).

ה) וַיִּמְצְאוּ אֶת אֲדֹנֵי בְּזָק בְּבִזְקָה וַיִּלְחַמוּ בוּ וַיִּכּוּ אֶת הַכְּנַעֲנִי וְאֶת הַפְּרָזִי:

(הסבר)

הנביא ממשיך שרדפו בני יהודה ונכנסו לעיר ומצאו את אדוני בזק (והיה בדרגה פחות ממלך לכן נקרא רק אדני בזק, ואדני הוא כמו אדון וכן מצינו ולשרקה בני אתונו שפירושו ולענף בן אתון. והי' יתירה. וי"א שזה היה שמו הפרטי.) ונלחמו עם שארית חילו, ונצחו את הכנעני והפריזי שיירי חילו.

ו) וַיִּנָּס אֲדֹנֵי בְּזָק וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרָיו וַיִּאֲחָזוּ אֹתוֹ וַיִּקְצְצוּ אֶת בְּהֵמוֹת יָדָיו וְרַגְלָיו:

(הסבר)

אדני בזק כשראה שחילו ניגף ניסה להמלט כל עוד נשמתו באפו, אך בני יהודה תפסוהו וקיצצו בהונות ידיו ורגליו, ואף שלא נהגו בני ישראל להתעלל במנוצחים, בכל זאת מצאו לנכון לזעזע את שאר הכנענים שיפחדו להלחם על ידי פעולה זו. וסיבב ה' יתברך שהענישוהו כך מידה כנגד מידה כמבואר בפסוק הבא.

ז) וַיֹּאמֶר אֲדֹנֵי בְּזָק שְׁבָעִים מְלָכִים בְּהֵמוֹת יָדָיהֶם וְרַגְלֵיהֶם מְקַצְצִים הָיוּ מְלָקְטִים תַּחַת שְׁלַחְנִי כְּאִשֶּׁר עָשִׂיתִי כֵן שְׁלֵם לִי אֶלְקִים וַיְבִיֵּאוּ יְרוּשָׁלַם וַיִּמָּת שָׁם:

(הסבר)

אדני בזק התבונן במצבו, ואפילו שהיה עובד אלילים הבין היטיב את השפלתו ואמר שבעים מלכים נצחתי בקרבות בחיי וקיצצתי את בהונות ידיהם ורגליהם, והשפלתים עד עפר שהייתי זורק להם את שאריות מאכלי והיו מלקטים כבעלי חיים מתחת לשלחני והנה ה' שילם לי כגמולי מידה כנגד מידה (תשלום מידה כנגד מידה מורה שה' הוא בעל הכוחות כולם, כי שר של אש יכול להעניש רק באש ושר של מים רק במים,

נשתכחו בימי אבלו של משה, אמר רבי אבהו אעפ"כ החזירן עתניאל בן קנז בפילפולו שנאמר וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב הקטן ממנו, וכו'. א"כ למדים אנו שדברי כלב היו אשר יצליח למצוא את ההלכות שהם קרית ספר וילכדם ע"י כח תורתו אתן לו את עכסה ביתי לאשה, ואכן עתניאל בן קנז בכח תורתו הצליח מה שלא הצליחו יהושע ושמואל בנבואה.

הערה: בבראשית רבה (ס, ג') ארבעה הם שתבעו שלא כהוגן לשלושה ניתן כהוגן לאחד ניתן שלא כהוגן, ואלא הן: אליעזר עבד אברהם (והיה הנערה אשר תאמר שתה וגם לגמלך אשאב וכו'). כלב (ונתתי לו את ביתי לאשה, שמא יכבשנה עבד או ממזר) שאול (מי שיכה את גלית יתן לו המלך את ביתו לאשה) יפתח (והיה היוצא מפתח ביתי יהיה קדש לה' והעליתיהו עולה) ובמסכת תענית ד. שלשה שאלו שלא כהוגן אליעזר עבד אברהם, ששאלו בן קיש, ויפתח. והקשו התוס' שם מדוע לא מנו את כלב, ותירוצו לפי הגמ' אצלינו שכוונתו שיוכל לחזור על ההלכות וסמך בדעתו שמי שיוכל לחזור על ההלכות לא יהיה פסול. ותי' נוסף שעכסה נקראה כן בגלל צניעות יתירה שהיה בה שלכן כל הרואה דרכיה הנאים כועס על אשתו, וסמך שזכותה תסייע שלא יהיה פסול. ואע"פ שגם בת שאלו מסתמא הייתה צנועה וחסודה מ"מ לא היה כ"כ בהפלגה כמו עכסה שקראו לה ע"ש מעשיה.

יד) וְיֵהִי בְּבֹאֶהָ וְתִסְיִתְהוּ לְשִׂאֹל מֵאֵת אָבִיהָ הַשְּׂדֵה וְתִצְנַח מֵעַל הַחֲמוֹר וְיֵאמֶר לָהּ כָּלֵב מֶה לָּךְ:

(הסבר)

כשבאה עכסה לבית בעלה וכלב הולך עמה לשלחה בקשה עכסה רשות מעתניאל לבקש מאביה נדוניה שדה (מנהג הנדוניה היה אז ליתן לבעל בנישואיו רכוש, ראה מלכים א' (פרק ט' פסוק טז) שפרעה נתן לשלמה כשנשא את ביתו את עיר גזר) וכשהסכים נטתה מעל החמור כנופלת לרגלי אביה, שאלה כלב אביה מה בקשתך.

טו) וְתֵאמֶר לוֹ הֲבֵה לִי בְּרִכָּה כִּי אֶרְץ הַנֶּגֶב וְתִתְּנֵי

וְנִתְּתָה לִי גֵלֹת מִים וְיִתֵּן לָהּ כָּלֵב אֶת גֵּלֹת עֲלִית

וְאֵת גֵּלֹת תִּחְתִּית:

(הסבר) ענתה עכסה ואמרה לכלב תן לי מתנה שדה מבורכת, כי נתתני למי שגר בארץ הנגב, לכן בקשתי שתתן לי נחלה שיש בה מעיינות מים, הסכים כלב לבקשתה ונתן לה שדה משופעת במעיינות, (גלות - מעיינות) מלמעלה ומלמטה.

* ובגמרא תמורה מבואר שהיה כאן דו שיח של בני אדם גדולים במעלתם. ונצתת כמה קטעים מהגמ' כדי שנבין מעלת עתניאל ועכסה. תנא, הוא עתניאל הוא יעבץ הוא יהודה אחי שמעון. עתניאל-שענאו ק-ל. יעבץ, שיעץ וריבץ

י) וַיֵּלֶךְ יְהוֹדָה אֶל הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בְּחֶבְרוֹן וְשֵׁם חֶבְרוֹן

לְפָנָיו קְרִית אַרְבַּע וַיְכַוֵּן אֶת שְׁשֵׁי וְאֵת אַחִימֵן וְאֵת

תְּלָמִי:

(הסבר)

משם המשיכו לחברון שנקראה בעבר קרית ארבע (ע"ש 4 הענקים שהיו שם אחימן ששי ותלמי ואביהם, ששמו היה ארבע ע"י רש"י יהושע פ"ד פסוק טו) וע"ש 4 זוגות הקבורים במערת המכפלה אדם וחווה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב וזולה. והכו את ענקים.

הערה: ביהושע פרק טו' מסופר על לכידת חברון וקרית ספר וכל הסיפור הזה, לכן י"א שאכן כבשום בימי יהושע וכן את הענקים היכה כלב בעצמו כמבואר שם, אלא שאכן שפירט את מלחמות שבט יהודה וגבורותיו, חזר וכלל גם מלחמה זו. אך רש"י (שם פסוק יד') פירש שסיפור זה קרה עכשיו ושם דיבר ע"ש העתיד. כיון שפירט את גבול בני יהודה. (אלא שצ"ע הרי יהושע כתב ספרו ואיך כתב וירש משם כלב את שלושה בני הענק כשה עדין לא היה והרי במסכת ב"ב טו'. הסיקו שאת סוף ספר יהושע וימת יהושע עבד ה' כתב אלעזר וכו' הרי שלא נכתב ע"ש העתיד. וי"ל)

יא) וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם אֶל יוֹשֵׁבֵי דְבִיר וְשֵׁם דְבִיר לְפָנָיו קְרִית סֶפֶר:

יב) וַיֵּאמֶר כָּלֵב אֲשֶׁר יָכָה אֶת קְרִית סֶפֶר וּלְכַדָּה וְנִתְּתִי לוֹ אֶת עַכְסָה בְּתִי לְאִשָּׁה:

יג) וַיֵּלְכְדָה עֲתַנְיָאֵל בֶּן קִנְז אַחִי כָלֵב הַקָּטָן מִמֶּנּוּ וַיִּתֵּן לוֹ אֶת עַכְסָה בְּתוֹ לְאִשָּׁה:

(הסבר)

כאמור פסוקים אלו כתובים פעמים לכל פרטיהם. ומכאן כותב המהרש"א במסכת תמורה טז. למדו חז"ל לדרוש פרשה זו בנוסף לפשט המקרא גם על דרך הדרש כדלהלן. ונקדים את הפירוש הפשוט. שבט יהודה פנה מחברון לדביר אשר בעבר נקראה קרית ספר וניסה להלחם עמם אך היה קושי בדבר או בגלל ביצורה או בגלל חוזק אנשיה ולכן כלב נשיא שבט יהודה הציע תמריץ לאזור חיל במלחמה והבטיח את ביתו למנצח, ועתניאל בן קנז שהיה אח כלב מאמו (קנז אב חורג של כלב סוטה יא': ותמורה טז'). וכלב קיים הבטחתו ונתן לו את עכסה בתו לאשה, (חז"ל אמרו ולמה נקרא שמה עכסה שכל הרואה אותה כועס על אשתו. ופרש"י מתוך יופיה).

ובגמ' תמורה טז'. אמר ר"י אמר שמואל 3000 הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה אמרו לו ליהושע שאל, א"ל תורה לא בשמים היא. א"ל לשמואל שאל, א"ל אלה המצוות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה. ובהמשך במתניתא תנא 1700 קלין וחמורין וגזירות שוות ודקדוקי סופרים

יתרו חותנו...וינהג את הצאן אחר המדבר) וכוונת הפסוק וישב את העם יתכן סמוך לעם ולא הפליג עמוק למדבר. אך על פי המדרשים שלעיל מסביר רש"י את המשך הפסוק, ממש כפתור ופרח. בני קני - הם בני יתרו (אחד מ-7 שמות של יתרו הוא קיני ע"ש שקנא לשמי, וקנה לו תורה (מכילתא). ועוד כי יתרו הוא תיקון קין (ילקוט הראובני שמות עמוד מה) חותן משה עלו מעיר התמרים (שהרי מצאנו (במדבר י. פסוק כט) ויאמר משה לחובב בן רעואל המדיני חתן משה, נסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם לך איתנו והטבנו לך כי ה' דבר טוב על ישראל. ... (ובפסוק לב) והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך. וביאר שם ברש"י מה טובה הטיבו לו, אלא כשחלקו את הארץ השאירו את דושנה של יריחו עיר התמרים שהיה 500 אמה על 500 אמה ולא חילקוהו לשבטים אמרו מי שיפול בית המקדש בחלקו יקנה חלקו לכל ישראל ויקבל חלק זה תמורתו. ובנתים 440 שנה נתנוהו לבני יתרו. שאמנם כתוב שחזר לארצו אך הלך לגייר את משפחתו וכנראה חזר). ומוכן היטיב הקשר שהרי עתניאל ביקש מה' שירבה גבולו בתלמידים הגונים, והם בקשו רבי טוב, (עיין מכילתא יתרו) ועתה אחר שהתחתן עם עכסה ובנה ביתו מיד פתח בה ישיבה לתלמידים כי בלא זה הרי חיו אינם חיים, ומי היו תלמידיו סיים הפסוק ובני קיני חותן משה עלו מנחלתם בעיר התמרים והלכו אצל עתניאל למדבר יהודה ללמוד תורה מפיו. ומסיים וילך וישב את העם- ואין עם אלא חכמה שנאמר יושבי יעבץ וכו' (מכילתא) כלומר הבינו שאין בכח להשיג חכמה אלא א"כ תהיה ישיבתם עם עם החכמה עם לומדי תורה ולכן עברו לגור באוהלים ליד שבט יהודה סביב לישיבת עתניאל. ולכן זכו: רבי יהושע אומר וכי גרים נכנסים להיכל אלא שהיו יושבים בסנהדרין (שבלשכת הגזית) ומורים דברי תורה וי"א מבנותיהם נשואות לכהנים והיו מבני בניהם נכנסים להיכל ספרי. (ועיין עוד אבות דר"נ פרק לה' ספרי בהעלותך).

יז וַיֵּלֶךְ יְהוֹדָה אֶת שְׁמֵעוֹן אָחִיו וַיִּכּוּ אֶת הַכְּנַעֲנִי וַיֵּשֶׁב צֶפֶת וַיִּחְרְמוּ אוֹתָהּ וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הָעִיר חֶרְמָה: (הסבר)

הפסוק מספר לנו ששבט יהודה קיים את הבטחתו לשבט שמעון והלך עמו להלחם על העיר צפת הנגבית, וכבשו אותה וקראו לעיר חרמה.

הערה: יש מקום להתבונן מדוע דוקא לעיר זו קראו חרמה, וכן מהו לשון ויחרימו אותה ולא ויכּוּהּ כנאמר לעיל אצל שאר ערים. ועיין ברמב"ן (במדבר כא) על הפסוקים וישמע הכנעני מלך ערד... כי בא ישראל דרך האתרים, וילחם בישראל

תורה בישראל... ומנלן שענאו אל, דכתיב ויקרא יעבץ לא-לוקי ישראל לאמר: אם ברך תברכני, והרבת את גבולי, והיתה ידך עימי, ועשית מרעה לבלתי עצבי, ויבא א-לוקים את אשר שאל. ומבארת הגמ' . אם ברך תברכני - בתורה, והרבית את גבולי - בתלמידים. והיתה ידך עימי- שלא ישכח תלמוד מליבי. ועשית מרעה- שיזדמנו לי רעים כמותי. לבלתי עצבי- שלא ישגבני יצר הרע מלשנות. אם אתה עושה כו מוטב, ואם לאו הריני הולך לנסיסי (בעצבוני) לשאול. מיד ויבא א-לוקים את אשר שאל. הננו רואים שכל חפצו ותשוקתו בעולם היה ללמוד תורה ואם לאו חיו אינם חיים והרי הוא הולך בצערו לשאול.

* ותצנח מעל החמור, מאי ותצנח - אמר רבא אמר רבי יצחק אמרה לו מה חמור זה כיון שאין לו מאכלו באבוסו מיד צועק, כך אשה שאין לה תבואה בתוך ביתה מיד צועקת. - כלומר גם כשקבלה רשות מבעלה לבקש חלקת שדה ביקשה מאביה ברמז דק, כלב הבין את הרמז ומתעניין בבקשתה, ושאלה מה לך ?

* ותאמר תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני - בית שמנוגב מכל טובה, ונתת לי גולות מים- אדם שאין לו אלא תורה בלבד (רש"י: שהתורה נקראת מים ועתניאל לא היה עשיר אלא חכם.) ויתן לה כלב את גולות עליות ואת גולות תחתיות - אמר לה מי שכל רזי עולם עליונים ותחתונים גלויים לו יבקש ממנו מזונות!? (רש"י דהאי ודאי לא יצטרך). נמצאנו למדים. עכסה ידעה את מעלת בעלה והסכימה ליטול על עצמה את תפקיד מפרנסת הבית, לכן היא שאלה שדה מאביה עם גלות עילית וכו' כדי שתוכל לפרנס את משפחת בכבוד, אבל כלב, כעס וראה בזה פחיתות באמונה ובטחון בטענו כיון שאת מכירה ברוממות ערך בעלך שהרי עליונים ותחתונים גלויים לו אינך צריכה לחשוב על פרנסה ועליך לבטוח בה' כנאמר ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם. אך מ"מ כיון שבקשה נתן לה את השדה.

יט וּבְנֵי קִינֵי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת בְּנֵי יְהוֹדָה מְדַבֵּר יְהוֹדָה אֲשֶׁר בְּנִגְבַּ עֶרְד וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב אֶת הָעָם: (הסבר)

בפשטות הסבר הקשר בין הפסוקים הוא שאחר שבני יהודה כבשו את איזורי מדבר יהודה, עלו הקיני מעיר התמרים ששם היו ועברו למדבר יהודה (יתכן שלרביבים יכלו שם למצוא מקום נרחב לאהליהם ומרעה לבהמותיהם, והם הרי יושבי אוהלים היו עיין ירמיהו לה'. וכן ראה (שמות ג-א') ומשה היה רועה את צאן

וברש"י הביא את תרגום יונתן שאחר שחבו כלומר שחטאו (לפי דרגתם) לא היה ה' עמהם להורישם.

כ) וַיִּתְּנוּ לְכָל־בֵּית אֶת־חֶבְרוֹן כְּאֶשְׁרֵי דְבָר מִיְהוָה וַיִּזְרְשׁוּ

מִשָּׁם אֶת־שְׁלֹשָׁה בְנֵי הָעֵנָק:

(הסבר)

בפסוק זה קוימה ההבטחה של משה רבינו לכלב שיקבל את חברון לנחלה (דברים א- לו) ולו אתן את הארץ אשר דרך בה. ופרש"י אשר דרך בה - חברון שנאמר (במדבר יג-כב) ויבא (לשון יחיד) עד חברון. ובעצם ענין זה מבואר באריכות ביהושע פרק יד' ומה ששנה אותו כאן מבאר המעם לועז, לומר לנו שמה שלא הורישו את יושבי העמק אינו בגלל קושי של הרכב ברזל שהרי ברצות ה' הוריש כלב לבדו את 3 בני הענק אלא בגלל שמעשיהם לא היו "כ"כ רצויים ומאת ה' היתה זאת.

הערה: עיין במסכת מכות (י'.). שרק סביבות העיר נתנו לכלב ולא העיר עצמה שהייתה עיר מקלט.

כא) וְאֶת־הַיְבוּסִי יִשָּׁב יְרוּשָׁלַם לֹא הוֹרִישוּ בְנֵי בְנֵי־מִן

וַיִּשָּׁב הַיְבוּסִי אֶת־בְּנֵי בְנֵי־מִן בִּירוּשָׁלַם עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

(הסבר)

הפסוק ממשיך לספר על מלחמות שאר השבטים ואומר: ששבט בנימין לא יכלו להוריש את היבוסים בירושלים, ורש"י ביאר כי הוא היה מבני אבימלך, שנשבע לו אברהם שלא ישקור לו ולנינו ונכדו והוא היה נכדו. ומה שסיים הפסוק עד היום הזה פירושו עד יום כתיבת ספר זה, שהרי דוד המלך כן היכם (שמואל ב' - פרק ה') ועיין עוד ברש"י סוטה מו: שהסביר עד היום הזה - לעולם, ובנודע ביהודה מהדורה תנינא באו"ח ס"ס פז' נשאל שבמסכת יומא נד'. שהופרכה הדעה האומרת עד היום הזה שבבניא עד היום ממש משאלה זו. ועיין לעיל פסוק ח' מה שביארנו בשם מדרש תדשא.

הערה: שונה מילים עד היום הזה הכתוב בתורה ממה שנאמר בבניא, שכן הנביא ניתן ליכתב בזמן מסויים ברוח הקדש ולכן אפשר לומר עד היום הזה - עד זמן כתיבת הספר (רד"ק) מה שאין כן בתורה הנאמר היא מצבת קבורת רחל עד היום (בראשית לה') היות והתורה היא קדומה לכן עד היום הכוונה עד ימינו. וזו מופת על נצחיות התורה שלמרות שקבר רחל היה בדרך ולא במקום מוגדר וכ"כ הרבה שנים היתה הארץ שממה, בכל זאת מצבת רחל היא עד היום.

כב) וַיַּעֲלוּ בֵית יוֹסֵף גַּם הֵם בֵּית אֵל וְהָ עֵמָם:

(הסבר)

בני יוסף שהם אפרים ומנשה חברו יחדיו ואחר שיהודה עלה ראשונה לכבוש חלקו בנחלה עלו גם הם לכבוש את בית אל.

וישב ממנו שבי, וידר ישראל וכו' והחרמתי את עריהם...

(וביאר ברש"י והחרמתי- אקדיש שללם לה') ויקרא שם המקום חרמה, שפירש שאז הרגו רק את הכנענים שבאו להלחם עמהם ואת שללם הקדישו אך הנדר על כיבוש עריהם והחרמתם לא נתקיים עד כניסתם לארץ כאן. ולדבריו מבואר היטיב, שכאן החרימו כלומר הקדישו לגבוה את שללם, כנדרם אשר נדרו במדבר ולכן קראו למקום חרמה, כשם שקראה לו התורה שם. (לשון החרמה היא גם על אנשים כי החרם תחרימים שפירושו תהרגם)

הוספה: (דברי הרמב"ן מבוארים היטיב עפ"י המדרש (במדבר רבה פרשה יט- כ) שהכנעני עמלקים היו ואכן יושב הנגב הוא מארץ ישראל. אך עיין מסכת ר"ה ג. שמזהה את הכנעני עם סיחון - תנא הוא סיחון הוא ערד הוא כנען, סיחון שדומה לסייח במדבר, כנען ע"ש מלכותו ומה שמו ערד שמו. ולפי זה לא מתאים צפת שבנחלת שמעון עם חרמה הכתובה בתורה. ויתכן שקבלה בידי חז"ל ששניהם השתתפו במלחמה וניתן להם שם הכולל את שניהם, וכן דרשו על עמלק "ערד" לשון נוטריקון רצועת מרדות ואמרו שעמלק מעולם היה רצועת מרדות לישראל.)

יח) וַיִּלְכְּדוּ יְהוּדָה אֶת־עֵזָה וְאֶת־גְּבוּלָה וְאֶת־אֲשְׁקֵלוֹן

וְאֶת־גְּבוּלָה וְאֶת־עֶקְרוֹן וְאֶת־גְּבוּלָה:

(הסבר)

שבט יהודה המשיך במלחמותיו לפנות את שטח נחלתו ונלחם עם הפלישתים שהיו שוכנים בקרבת חוף הים למרות שלא היו מ- 7 העמים ולכד 3 מעריהם : את : 1) עזה וסביבותיה, 2) אשקלון וסביבותיה, 3) עקרון וסביבותיה. אך את גת ואת אשדוד לא נזכר שלכדו. וממה שלא נאמר ויירש את ארצם משמע שלא נשאר שם, וזאת מפני שהיו בסכנה להשאר שם מפני הפלישתים האחרים כדלקמן.

יט) וַיְהִי ה' אֶת־יְהוּדָה וַיִּרְשׁ אֶת־הָהָר כִּי לֹא

לְהוֹרִישׁ אֶת־יְשֵׁבֵי הָעֵמָק כִּי רָכַב בְּרָזֶל לָהֶם:

(הסבר)

ה' עזר לשבט יהודה והוריש את ההר, הקשה לכבוש, אך את יושבי העמק לא ירש (ואפילו שכבש את עזה אשקלון ועקרון לא ירש את ארצם) וביאר הפסוק מדוע, כי רכב ברזל להם- הם מרכבות קלות מרוץ שאופניהם חשוקים בברזל אשר רומסים בדהירתם את החיל הבא מולם.

הערה: פסוק זה לא מובן, א' התקצר יד ה' לעזרם כאשר יש לאויביהם רכב ברזל, ב' עיין יהושע יא' ששם נלחמו ישראל עם יבין מלך חצור וחביריו עם רב כחול אשר על שפת הים וסוס ורכב רב מאד, ומדוע כאן אינם יכולים להורישם.

ומשפחתו עד סוף כל הדורות ובנה עיר כדלהלן ומסיימת והלא דברים ק"ו למקיים מצוות לוי ברגליו בהכנסת אורחים על אחת כמה וכמה.) ונכנסו המרגלים ופתחו את השערים או שנכנסו כל חיל יוסף דרך שם לעיר והרגו את כל אנשי העיר לפי חרב, אך את מוצא פיהם שמרו ואת האיש ומשפחתו שלחו ולא נגעו בו לרעה.

כ) וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ הַחִתִּים וַיְבִן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לּוֹז הוּא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (הסבר)

האיש כנראה לא רצה להתגייר ולקבל על עצמו את 7 מצוות בני נח שיהיה נגר תושב, והעדיף ללכת מחוץ לארץ צפונה לכיוון נהר פרת ובנה שם עיר וקרא לה לוז על שם עירו שנחרבה.

הערה: דקדוק הנביא הוא שמה עד היום הזה בא ללמדינו לדברי חז"ל את גודל שכר המצוה. וכך אומרת הגמרא בסוטה מו: . תנא, היא לוז שצובעין בה תכלת, היא לוז שבא סנחריב ולא בבלה, נבוכדנצר ולא החריבה, ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בה. אלא זקנים שבה בזמן שדעתן קצה עליהן, יוצאין חוץ לחומה, והן מתים. יתכן שיש כאן עומק בדברי חז"ל שכן תכלת מבטאת מצות ציצית - וראיתם אותן, וזכרתם את כל מצות ה'. כך גם ע"י התבוננות במה שהראה להם שכוונתו היתה להציל את עורו ומשפחתו וזו מצוה שלא לשם שמים ממש וביותר שגם צורת הגילוי הייתה רק דרך רמז, פיו עיקם להם וכו'. ובמה שזכה שסנחריב שבלבל את העולם לא בבל את עירו, ונבוכדנצר שהחריב ארצות לא החריבה, ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בה. והיא קיימת עד היום הזה.

*ובמעם לועז ביאר הטעם שצובעים בה תכלת, שכן התכלת לא ניקח מכל אדם אלא מן הנאמן שלא יחליפנה בקלא אילן (חיקוי לצבע תכלת) ושם היו כולם דוברי אמת ולכן לא שלט בה מלאך המות ויכלו לסמוך עליהם שזו תכלת אמיתית (ועיין בסיפורו של ר' טביומי. סנהדרין צז. ואמנם שם היה שם העיר קושטא אך יתכן שזה היה מאותו עיקרון) ובסיס עיר זו היא שאותו כנעני עיקם פיו ולא אמר מפורש כי הייתה שבועה חמורה (מעם לועז לעיל) מבני העיר לא לגלות את מבוא העיר ולא רצה לעבור על שבועתו

כז) וְלֹא הוֹרִישׁ מְנַשֶּׁה אֶת בֵּית שְׁאָן וְאֶת בְּנֵי תֵיָה וְאֶת תַּעֲנַךְ וְאֶת בְּנֵי תֵיָה וְאֶת יִשְׁבִּי {יִשְׁבִּי} דֹּר וְאֶת בְּנוֹתֵיהָ וְאֶת יוֹשְׁבֵי יְבֻלְעָם וְאֶת בְּנֵי תֵיָה וְאֶת יוֹשְׁבֵי מְגִדוֹ וְאֶת בְּנֵי תֵיָה וַיֹּאֶל הַכְּנַעֲנִי לְשֶׁבֶת בְּאֶרֶץ הַזֹּאת:

ומסיים הפסוק וה' עמם. ומבאר רש"י שלמרות שהיה עמם פסל מיכה בכל זאת ה' היה עמם ולא עזבם, וע"ז נאמר לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים.

הערה: עיין רש"י יהושע פרק יח' - יג' ששני בית אל היו, וזו היא לוז שקראה יעקב בית אל. ולא בית אל שאצל העי. וממילא גם מובן שלמרות שבימי יהושע היכו את יושבי בית אל שבאו לעזרת אנשי העי (יהושע ח' - יז') ולא נשאר איש בעי ובית אל אשר לא יצאו אחר בני ישראל. וכו' ובפרק יב-טז' מלך בית אל אחד, הרי שכבשו את בית אל. היו צריכים עתה לכבוש את בית אל האחרת.

כג) וַיִּתְּרוּ בֵּית יוֹסֵף בְּבֵית אֵל וְשֵׁם הָעִיר לְפָנִים לּוֹז: (הסבר)

בני יוסף רגלו סביב העיר לדעת איה פתחה להכנס משם לעיר ובבראשית רבה (פרשה סט' - ח') למה נקרא שמה לוז... ורבנן אמרי, מה לוז אין לה פה(קליפת האגוז הנקרא לוז אין לה פה כי היא מוקפת סביב) כך לא היה אדם יכול לעמוד על פתחה של עיר זו. ... ר' אלעזר בשם ר' פנחס בר חמא אמר לוז היה עומד על פתחה של מערה והיה לוז חלול והיו נכנסים דרך הלז למערה ודרך המערה לעיר.

כד) וַיִּרְאוּ הַשְּׂמֵרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן הָעִיר וַיִּאָמְרוּ לוֹ הֲרֵאֵנוּ נָא אֶת מְבוֹא הָעִיר וְעֵשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד: (הסבר)

עוד הם תרים ראו איש אחד שיצא מהעיר, אך לא ידעו איך יצא, תפסוהו ואמרו לו שיגלה להם את מבוא העיר וכתמורה יעשו עמו חסד. (י"מ שהאיש לא חשד בכוונתיהם לכבוש העיר ולכן הסכים לגלות להם, וי"א שמחמת שהבטיחו לו שלא ינזק ויעשו עמו חסד ועוד שהוא שבוי בידיהם הסכים לגלות להם את מבוא העיר.) ומהו החסד- 2 דברים יכלו להציע לו, או שיגייר את עצמו ומשפחתו וישאר בארץ ישראל כרחב, או שישלחוהו מארץ ישראל ולא יהרגוהו על אף שלא יקבל על עצמו לשמור 7 מצוות בני נח. (כירושלמי שביעית פ"ו ה"א, 3 פרסטיניות = הודעות מלכות בכתב) שלח יהושע לארץ ישראל עד שלא יכנסו לארץ. (1) הרוצה להפנות יפנה. (2) להשלים - ישלים, לעשות מלחמה - יעשה מלחמה. וממילא יכלו להציע לו או שישלים כרחב, או שיפנה.)

כה) וַיִּרְאֵם אֶת מְבוֹא הָעִיר וַיִּכּוּ אֶת הָעִיר לְפִי חָרֶב וְאֶת הָאִישׁ וְאֶת כָּל מִשְׁפַּחְתּוֹ שָׁלְחוּ: (הסבר)

האיש הראה להם את מבוא העיר ברמז, (ובסוטה מו: נחלקו חזקיה אמר בפיו עקם להם, ור' יוחנן אמר באצבעו הראה להם. והגמרא מפליגה שם על השבח שקיבל על התנועה הקטנה שעשה ברמזו להם היכן הפתח, שהציל את עצמו

(לב) וַיֵּשֶׁב הָאִשְׁרֵי בְקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי יִשְׁבֵי הָאֶרֶץ כִּי

לֹא הוֹרִישוּ:

(הסבר)

מלשון פסוק זה משתמע שהכנעני היו רבים מבני אשר וישב אשר בקרבם. ולא שלמו להם מס. ואמנם לא מצאנו מלחמות יהושע באיזורם, אך אם היו מתגברים היו מצליחים לכבשם. כסיום דברי הנביא כי לא הורישו.

(לג) נִפְתְּלִי לֹא הוֹרִישׁ אֶת יִשְׁבֵי בֵית שְׁמֶשׁ וְאֶת יִשְׁבֵי בֵית עֲנַת וַיֵּשֶׁב בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי יִשְׁבֵי הָאֶרֶץ וַיִּשְׁבֵי בֵית שְׁמֶשׁ וּבֵית עֲנַת הָיוּ לָהֶם לְמֹס:

(הסבר)

שבט נפתלי לא הורישו את יושבי בית שמש וכו' כנראה למיעוט בני השבט כמשתמע מהפסוק וישב בקרב הכנעני הרי שהכנענים היו הרוב שנפתלי ישב ביניהם, אך כנראה במשך הזמן התחזקו ולחצו את הכנענים והם נהיו להם למס. (לד) וַיִּלְחֲצוּ הָאֲמֹרִי אֶת בְּנֵי דָן הַהֲרָה כִּי לֹא נָתַנּוּ לְרֹדֶת לְעַמָּק:

(הסבר)

בני דן לא שפר מזלם כי בני האמרי לא נתנום לרדת לעמק ולחצום לכיון ההר בלבד.

(לה) וַיֹּאזְלֵה אֲמֹרֵי לְשֶׁבֶת בְּהַר חֶרֶס בְּאֵילֹן וּבְשַׁעֲלָבִים וַתִּכְבַּד יַד בֵּית יוֹסֵף וַיְהִי לְמֹס:

(הסבר)

האמורי התחזק והתחיל לעלות לכיון ההר שבו בני דן בהר חרס באילון ובשלעבים וניסו לנשל את דן מכל נחלתו אך אז התערבו שכיני שבט דן - בני יוסף שהיו רבים יותר ונצחו את האמורי יושבי ההר אך לא השמידום אלא השאירום ב-2 תנאים . 1) נתנום למס, 2) ..

(לו) וּגְבוּל הָאֲמֹרֵי מִמְעָלָה עֲקֻרְבַיִם מִהַסְּלַע וּמִמְעָלָה:

(הסבר)

ההתחייבות השניה היתה לא לעבור ולהתפשט הלאה מהסלע ולמעלה בשום אופן. (וסיבת הדבר שלא הצליחו בני דן לכבוש איזור זה הוא מפני שעתיד ירבעם בן נבט לשים שם אחד משני עגלי הזהב שעשה. וגם במלחמת אברהם (בראשית י"ד- י"ד) נאמר וירדף עד דן ופרש"י שם: כאן תשש כוחו שראה שעתידין בניו להעמיד שם עגל. מעם לועז)

סיכום פרק א'

אחר מות יהושע שאלו בני ישראל באורים ותומים מי יעלה ראשון מהשבטים להלחם בעמים, ה' ענה- שבט יהודה ובזכות קידוש ה' שעשו ובזכות התורה ינצחו. יהודה ביקש

(הסבר)

הפסוק מספר בגנותם של בני מנשה שהתחיל למעול בה' ולא קיימו מצות התורה והורשתם את כל יושבי הארץ (רש"י). וסיום הפסוק ויואל (החליט) הכנעני לשבת בארץ הזאת - שהיות והכנעני ראה שאין הם נחושים להלחם בבוא העת הסכים מרצונו לגור שם. ואמנם ביהושע (יז' - יב) נאמר "ולא יכלו" בני מנשה להוריש את הערים האלה, ומשמעות הענין שזה לא היה בפשיעה, אך תשובתו בצידו בפסוק שאחריו ויהי כי חזק ישראל וישם את הכנעני למס, והוריש לא הורישו. אמור מעתה בתחילה לא יכלו אך אחר שחזקו לא רצו ולכן סיפר הכתוב בגנותן

*הערה: חלק מהערים נכבשו בימי יהושע למשל תענך ומגידו (עיין יהושע יב'- כא) מלך תענך אחד מלך מגידו אחד. ועוד שהרי נתחלקו ללזים (ע"ש פרק כא'- כה') צריך לומר שעדין גרו בה כנענים ולפחות בסביבות העיר ואת זה לא הורישו מנשה. ונמצא כך להלן אצל שבט אפרים.

(כז) וַיְהִי כִּי חָזַק יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁם אֶת הַכְּנַעֲנִי לְמֹס וְהוֹרִישׁ לֹא הוֹרִישוּ:

(הסבר)

כאשר התחזקו בני מנשה ויכלו לכבשם התפתו לחמדת הממון ולא הרגו את הכנענים ואף לא כבשו את ארצם.

(כט) וְאֶפְרַיִם לֹא הוֹרִישׁ אֶת הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בְּגִזְרַר וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקֶרֶב בְּגִזְרַר:

(הסבר)

המשיך הפסוק לספר בגנות השבטים שלא קיימו את ציווי התורה ואמר שבני אפרים לא הורישו את הכנעני היושב בגזר, והשאירם, וביהושע (טז'-י') ויהי למס עובד. כלומר שלקחו מהם מיסים. והרי זה שוב מפני חמדת הממון.

הערה: גם גזר נכבש ע"י יהושע עיין פרק י"ג. אז עלה מלך גזר לעזור את לכיש ויכהו יהושע ואת עמו עד בלתי השאיר לו שריד. ועוד שהרי עיר גזר ניתנה לבני קהת (עיין יהושע כא'-כא') יש לומר שאכן נצחו את החיל אך חלק מהכנענים נשארו לגור ובעיקר בסביבות העיר ושם יכלו בני אפרים להורישם ולא עשו כן מפני חמדת המס.

(ל) זְבוּלוֹן לֹא הוֹרִישׁ אֶת יוֹשְׁבֵי קֶטְרוֹן וְאֶת יוֹשְׁבֵי נְהַל ל וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקֶרֶב וַיְהִי לְמֹס:

(לא) אֲשֶׁר לֹא הוֹרִישׁ אֶת יוֹשְׁבֵי עֵכוֹ וְאֶת יוֹשְׁבֵי צִדּוֹן וְאֶת אַחְלָב וְאֶת אַכְזִיב וְאֶת חַלְבָּה וְאֶת אַפִּיק וְאֶת

רַחֲבִ:

העם. כאשר עבדו את ה', וטוב להם. אך כאשר זנחו את עבודת ה' ועבדו לבעלים נמסרו ביד אויביהם. כמו כן מבאר לנו את ההתדרדרות של בני ישראל לעזוב את ה', וכן מדוע לא הצליחו לכבוש את כל הארץ כפי שהבטיח להם ה'. כי הבטחה זו מותנית בהנהגתם.

חז"ל אומרים לנו במדרש רבה אמר רבי סימון שמלאך ה' כאן אינו אלא פנחס. ומדוע נקרא מלאך ה' שכשהיה מתנבא היו פניו בוערים כלפידים. עד שהיה קשה להבחין באדם שבו והיה נראה כמלאך. ובכן פנחס קיבל נבואה מה' לומר לבני ישראל, (דבר נדיר בתקופה זו, ודיבורו בגוף ראשון, כלומר כך אמר ה') אני אמרתי שאעלה אתכם ממצרים כדי להביא אתכם אל הארץ שנשבעתי לאבותיכם, וקיויתי שלא אאלץ להפר בריתי עמכם לעולם.

הדגשה: לאיזה דרגה מסוגל אדם להגיע, ממש כמלאך א-לוקים, עד שלהלן נראה שכאשר אשת מנוח ראתה מלאך אמיתי אמרה לבעלה שראתה איש א-לוקים = נביא, זאת אומרת שהדמיון בין הנביא למלאך כל כך מושלם עד שלא יכלה להבחין ביניהם ורק כאשר עלה בלהב לשמים אז הבינו כי מלאך ה' הוא ככתוב בפסוק.

* אל הבכים = שם מקום ונקרא כך ע"ש שבכו בני ישראל בשמעם את דברי הנביא. (ויש אומרים שמקום זה היה סמוך למשכן שילה, כי בהמשך כתוב ויזבחו שם לה' והרי י"ד שנה של כיבוש וחילוק היה המשכן בגלגל ואח"כ עבר לשילה, ומשבאו לשילה נאסרו הבנות וא"כ איך יתכן שהקריבו שם לה' בהכרח שזה היה בשילה, ולפי זה מובן איך היו שם כל ישראל, יתכן בעליה לרגל, אך עיין להלן פסוק ה' מה שהבאנו בשם המשך חכמה.)

ב. ואתם לא תכרתו ברית ליושבי הארץ הזאת, מזבחותיהם תתצון, ולא שמעתם בקולי מה זאת עשיתם.

(הסבר)

התוכחה נוקבת עד התהום. צויתי אתכם 2 דברים. כהתחייבות מצדכם לברית בינינו (1) לא לכרות ברית ליושבי הארץ. (2) לנתוץ (לשבור) את המזבחות של הפסילים. ומדוע לא שמעתם בקולי בדברים האלו, ובכך הפרתם את הברית אשר כרתי עמכם.

הערה: מענין שאין הנביא מוכיח אותם על אשר לא כבשו את כל הארץ, (שעל זה יוכלו לומר עדין לא התרבינו מספיק או אין בכוחינו לכבוש את הארץ) אלא על 2 דברים גלויים ומוחשיים שאין להם אפשרות להכחישם. על אשר שמום למס במקום להשמידם, הרי זה כריתת ברית עמהם שעל זה הזהירה התורה 3 פעמים: (1) לא תכרות להם ולאולהיהם ברית... כי יהיה לך למוקש, (שמות כג' לב') (2) השמר לך פן תכרות ברית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה, פן יהיה

את עזרת שמעון, וכבשו את אדני בזק וקצצו בהונות ידיו ורגליו הצדיק עליו את הדין מידה כנגד מידה שעשה לו- 70 מלכים נשאוהו לירושלים ומת שם. אח"כ כבשו את ירושלים ושרפוה באש המשיכו להלחם בהר בשפלה והנגב, כבשו את חברון, כלב הוריש את הענקים. כלב מציע פרס את ביתו לאשר יכה את קרית ספר, לכדה עתניאל בן קנז, ונתן לו את ביתו עכסה, היא מבקשת ממנו שדות עם מעיינות מים ומקבלת. עתניאל פותח ישיבה ומלמד את הקיני. יהודה עוזר לשמעון כבשו את צפת, החרימוהו. בנימין לא הורישו את היבוס בירושלים בגלל שנשבעו להם לא להרגם. בני יוסף סבבו את לוז, ראו איש יוצא מהעיר, הראם את מבוא העיר, בני יוסף כבשוה והצילו אותו ומשפחתו. והלך לארץ החיתים ובנה שם עיר בשם לוז. ולסיום שבטים מנשה, אפרים, זבולון אשר נפתלי לא הורישו את כל חלקם והעדיפו לשים את הכנעני למס. האמורי לחץ את בני דן, בני יוסף באו לעזרתם ושמו את האמורי למס.

הנקודות שהרחבנו:

- (1) יהודה נבחר ראשון למלחמה, כשכר על קידוש ה' ולימוד התורה.
- (2) יהודה מכבד את אחיו שמעון להשתתף עמו בקרב הראשון. (חשיבות ברכת משה הצדיק שכדי להצליח במערכה צריכים להצטרף עם שמעון כי כך הברכה מושלמת)
- (3) הצדקת הדין של אדני בזק - מידה כנגד מידה. ושכרו.
- (4) אהבת התורה של עתניאל בן קנז, ועכסה. ושזכה בכח לפולו להחזיר הלכות שנביאים לא יכלו.
- (5) אהבת התורה של הקיני, ושכרם שנשאו מבנותיהם לכהנים גדולים ושרתו מהם בבית המקדש וכן שהיו מדייני הסנהדרין.
- (6) כאשר חטאו לא יכלו להוריש את שאר נחלתם.
- (7) כמה גדול שכר מצוה אפילו ברמז, משכרו של האיש שבנה את עיר לוז, ק"ו למצות לוייה.
- (8) פשיעת ישראל שהעדיפו חמדת הממון על קיום צווי ה'.

פרק ב'

א) וַיַּעַל מֵלֶאכֶר ה' מִן הַגִּלְגָּל אֶל הַבְּכִים וַיֵּאמֶר אֲעֹלָה אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְאָבִיא אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבֹתֵיכֶם וְאִם לֹא אֶפְרָ בְרִיתִי אֶתְכֶם לְעוֹלָם:

(הסבר)

פרק זה הוא הקדמה לשאר הספר. הנביא מניח לנו יסוד מוצק שאין מקרים בעולם, וכל עליות ומורדות בשלטון שקראו במשך ה- 300 שנה אינם אלא תוצאה של התנהגות

בפסוקים אלו אנו חוזרים לסוף יהושע, לאחר שהפסקנו בכיבושי השבטים וכו' כי הנביא רוצה להסביר את התדרדרות בני ישראל לכן מקדים שבימי יהושע והזקנים היה לב ישראל שלם עם ה', ואחר שכרת עמם ברית ושילחם לביתם ...

ז. ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחר יהושע אשר ראו את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה לישראל.

(הסבר)

הנביא ממשיך שבנ"י עבדו את ה' גם כל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחר יהושע. שהם ראו את הניסים במדבר ובבקיעת הירדן ומחמתם העם גם היה עם ה'.

ובגמרא בשבת (קה:) כל המתעצל בהספדו של חכם אינו מאריך ימים, איתיביה רבי חייא בר אבא לר' יוחנן ויעבדו את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע. (והרי הזקנים התעצלו בהספדו של יהושע כדלקמן בפסוק ט') א"ל בבבלי (כי רבי חייא מבבל היה) ימים האריכו שנים לא האריכו. ופרש"י שחיו ימיהם בטוב ובנעימים שזה נקרא אריכות ימים, אך שנים לא האריכו. (ובמהרש"א שם רצה לפרש איפכא שאמנם האריכו ימי חיים אך ימיהם לא חיו בטוב. ולכאורה ההכרח של רש"י היא הבריתא בסדר עולם שמונה 300 שנה מכיבוש סיחון עד ימי יפתח, ולפי"ז ימי יהושע והשופטים היו 28 שנה, וממילא ימים האריכו הם כמשמעם. ובפרט שלפי חשבון הסדר עולם אנו חייבים להכליל את הימים שחטאו ישראל בתוך ימי השופט (כגון את מה שכושן רשעתיים מלך ארם נהרים רדה בהם 8 שנים היו מימי עתניאל בן קנז השופט שביחד עם הימים האלו היה 40 שנה (ולא ששפט 40 שנה לבד השעבוד) ולכושן רשעתיים ניתנו ישראל אחר שעבדו את הבעלים והעשתרות, כמפורט בפסוק והרי בימי הזקנים לא עבדו את הפסילים ככתוב כאן ומיד אחר ה- 28 שנים מונים 40 שנה לעתניאל בן קנז).

ח. וימת יהושע בן נון עבד ה' בן מאה ועשר שנים.

(הסבר)

יהושע קיבל כאן תואר נדיר שרבו משה קבלו = עבד ה'. שאין לו בעולמו אלא עבדות ה'. ומת בן מאה ועשר שנים. * חז"ל מוצאים תביעה דקה מן הדקה על יהושע אפילו שנקרא בתואר רם כזה = עבד ה'. מ"מ נתקצרו ימיו 10 שנים עבור התעצלות במצוה. וכך אומרים חז"ל, (בבמדבר רבה פ"כב - ו') כאשר הייתי עם משה אהיה עמך- שראוי היה יהושע לחיות 120 שנה כמשה, ולמה נתקצרו שנותיו, בשעה שאמר ה' למשה נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך, לא איחר הדבר אלא נדדר, אבל יהושע שבא להלחם עם המלכים אמר אם אני הורגם מיד אני מת כדרך

למוקש בקרבך. (שם לד'- יב) 3) לא תכרות להם ברית (דברים ז'-ב'), וכן על אי הריסת המזבחות, שגם על זה צוותה התורה 3 פעמים: 1) כי את מזבחותם תתצון. (שמות לד'-ג) 2) כי אם כה תעשו להם מזבחותיהם תתצו וכו' (דברים ז'-ה') ונתצתם את מזבחותם (שם יב'-ג).

ג. וגם אמרתי לא אגרש אותם מפניכם והיו לכם לצידים ואלהיהם יהיו לכם למוקש.

(הסבר)

מידה כנגד מידה אעניש אתכם: על אשר כרתתם עמם ברית- לא אגרש אותם מפניכם. כלומר אף אם עתה תרצו להמשיך ולרשת אותם לא אעזור לכם, כי הברית שאעזור לכם הופרה. והמזבחות שלא שברתם - ואלוהיהם יהיו לכם למוקש, = לתקלה. וגם על השטח שכבר בידכם תסבלו מרות אחרים כאשר תעבדו לפסילים.

* לצידים=רש"י פי' למצדדים בצדכם בגדודים וגיסות לשלול ולבוז. והוא מלשון צד, כלומר יהיו בצידיכם לצרות. וי"מ שזו קיצור מהמילים בבמדבר (לג-נה) ולצנינים בצידיכם, שפירושה לקוצים בצדכם.

ד. ויהי כדבר מלאך ה' את הדברים האלה אל כל בני ישראל וישאו העם את קולם ויבכו.

(הסבר)

הנביא מסיים שכששמעו בני ישראל את הדברים האלו כלומר את הגזירה שיהיו הגוים לצידים, ופסליהם למוקש בכו בקול רם (וכנראה היה הבכי חזק במיוחד עד שמצאו לנכון לקרוא למקום על שם הבכי, אך עם כל זה לא מפורט שהיה שינוי מעתה בתחומים אלו)

ה. ויקראו שם המקום ההוא בכים ויזבחו שם לה'.

(הסבר)

למקום הבכי קראו בוכים, והקריבו שם קרבנות. הבאנו לעיל את דעתו של המעמ לועז שמקום זה היה במשכן שילה ולכן מובן מדוע זבחו שם לה'. אלא שהקושי, שלא מצאנו להלן שיקראו לשילה בוכים, ומשמע שהיה זה מקום אחר. והמשך חכמה בפרשת ראה(דברים יב- ח') מבאר עפ"י בתוספתא בסוף זבחים שכאשר אין הארון נתון באהל מועד, הבמות מותרות, והיות ובסוף ספר יהושע למדנו (פ"כד- כו) שיהושע כרת ברית עם ישראל בשכם, ולשם כך הובא לשם הארון, לכן אחר מותו יתכן שעדין הארון לא שב למשכן שבשילה או שלקחוהו למלחמה ולכן יכלו לזבח קרבנות גם במקום הנקרא בוכים.

ו. וישלח יהושע את העם וילכו בני ישראל איש לנחלתו לרשת את הארץ.

(הסבר)

הערה: למעשה יש כאן קושי לפי מה שהסברנו לעיל
בבריתא בסדר עולם שמיד בתום 28 שנה לכניסתם לארץ
התחילו להפסיק לעבוד את ה', האם רוב הדור היו פחותים
מבני 28 שנים ולא ראו בקיעת הירדן, ואת העמדת החמה
על ידי יהושע, ואמנם נפלאות המלחמות יתכן שהיות והיו
במחנה לא ראו בחוש את נפילת חומת יריחו, ומלחמות 5
המלכים, אך היו נפלאות שראו בכל העולם. ולכן פירש
המצודות - כי נשכח מהם.

יא. ויעשו בני ישראל את הרע בעיני ה' ויעבדו את הבעלים.

(הסבר)

הפסוק מבאר לנו את התדרדרות העם שהיה ב- 3 שלבים. 1
(עזבו בני ישראל את עבודת ה' לבדו ועבדוהו בשיתוף עם
הבעלים. ועדין לא עזבו את עבודת ה' כליל.

הערה: בעלים- פסלים שעשאו עליהם לבעל ואדון. (רד"ק)
ו"מ שהוא שם כללי לפסילים, כי עובדיו היו מאמינים שיש בו
כוח מסוים ולכן היו עובדים אליו כדי שיתן להם מכוחו, למשל
היו פסלי טינופת, כמו פעור וכדו' שעובדיו האמינו שאם יתנו
לכח הטינופת כבוד יעזבם ולא יגרום להם רע. וכן שאר
הפסלים כל אחד מבטא כח מסוים שלכן עובדיו עבדוהו ולכן
מתאים לשון בעל, כי הוא בעל הכח ההוא. להבדיל אלף
אלפי הבדלות שאנו מיחדים בשם הקדוש א-לוקים שהוא
בעל הכוחות כולם, כלומר ישנו כח בעולם שהוא כח הצמיחה
ויתכן שיש מלאך ממונה על כח זה, וכן כח הכליון. וה' הוא
בעלים על כל הכוחות כולם (ומעל כל הממונים על הכוחות)
ולכן אנו מתפללים רק אליו כי שאר כל הממונים נתונים
למרותו ואין להתפלל לעבד במקום לרבו.

יב. ויעזבו את ה' א-לוקי אבותם המוציא אותם מארץ מצרים
וילכו אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים אשר סביבותיהם
וישתחו להם ויכעיסו את ה'.

(הסבר)

שלב השני בהתדרדרותם היה שעזבו את עבודת ה' ואמנם
הרגישו איזו שייכות אליו שהרי עדיין קרוי א-לוקי אבותם,
אבל עיקר עבודתם היה לפסילים. והדגיש הפסוק שתי רעות
שעשו בזה שהרי אף אם נניח רח"ל שה' הוא שוה כח
לאילילים היו צריכים להמשיך בעבודת ה' מ- 2 סיבות. 1)
מצד הכרת הטוב, שהרי הוא הוציאם מארץ מצרים. 2)
שהוא א-לוקי אבותם, ומדוע ללכת אחר אלהים אחרים.
ומסיים ואיך באמת הגיעו לעוון זה, כי השאירו את פסיליהם
כנאמר בתוכחת הנביא לעיל ולמדו מהעמים אשר
סביבותיהם. כי האדם מושפע מסביבתו. ובזה הכעיסו את ה'.

יג. ויעזבו את ה' ויעבדו לבעל ולעשתרות.

(הסבר)

שמת משה רבי, התחיל מעכב במלחמתם שנאמר ימים
רבים עשה יהושע את כל המלכים האלה מלחמה, אמר לו
הקב"ה וכך עשית, הריני מקצר משנותיך 10 שנים, אמר
שלמה רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום.
ט. ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת חרס בהר אפרים מצפון
להר געש.

(הסבר)

קברו את יהושע בנחלתו בתמנת חרס, ורש"י מבאר את
השינוי שכאן נקרא תמנת חרס וביהושע כד'- ל' נקרא תמנת
סרח שבאמת תמנת סרח שמה אלא שעשו תמונת חמה על
קברו של יהושע להראות גדולתו שהעמיד חמה וכל העובר
עליה אומר חבל על זה שעשה דבר גדול כזה ומת. וברד"ק
הוסיף שהשמש נקראת חרס כמו שנאמר האומר לחרס ולא
יזרח. ובבבא בתרא קכב: מבארת הגמרא שבתחילה הייתה
נחלת יהושע יבשה כחרס, ולבסוף נהיו הפירות מסריחים
מרוב שומן, ופירש הרשב"ם למעליותא שלרוב שמנם האם
משמרים אותם יותר מדאי מסריחין. והנביא ציין זה לומר לנו
שבעלות של צדיק על הארץ משנה את מהותה ומלהוציא
פירות יבשים כחרס יוצאו פירות שמינים בצורה מופלגת.
ומה שפירט בגבול נחלתו- מכאן שנחת רוח למת להיקבר
אצל משפחתו.

ומה שנאמר מצפון להר געש אמרו חז"ל (פתיחא דרות רבה)
אמר רבי ברכיה, חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו
געש, ומהו הר געש? ... שעל ידי שנתעצלו בהספדו והיו
עסוקים כל אחד בחלקו בנחלתו ביקש הקב"ה להרעיש את
העולם כולו על יושביו כמה דאת אמר ותגעש ותרעש הארץ.
ובשבת קה: רגש עליהן הר להורגן. (מבהיל כמה הקב"ה
דורש את כבוד הצדיקים. שביקש להרעיש את העולם כולו
על יושביו, על אף שעסקו במצות ישוב ארץ ישראל,) ועוד
שם שנתקצרו ימי הזקנים עבור זה.

י. וגם כל הדור ההוא נאספו אל אבותיו ויקם דור אחר
אחריהם אשר לא ידעו את ה' וגם את המעשה אשר עשה
לישראל.

(הסבר)

הנביא ממשיך ואומר שגם רובו של הדור שעבדו את ה'
נאספו נשמותיהם אל אבותם (ביטוי נאסף אל אבותיו הוא
הולך על הנשמה לעולם הנשמות) וקם דור שהוא אחר
לקודמו, שונה מקודמו ב- 2 דברים: 1) לא ידעו את ה',
כלומר לא התבוננו בהנהגת הבריאה להגיע להכרה שהשי"ת
ברא את העולם כדי לעבוד אותו וליראה מפניו. 2) לא ראו
את המופתים שעשה ה' לישראל שיעורר אותם להתבונן
בהנהגת ה'.

הנביא ממשיך לפרט את הצלחת העם לפעמים בתקופה זו, כי קודם הסביר שהעונשים היו בסיבת עזבם דרך ה' ועכשיו שלפעמים כשהצליחו הוא כי ה' העמיד עליהם שופטים- מנהיגים שידריכום בדרך התורה ואז ויושיעום מיד שוסייהם- רומסיהם. וכותב 2 סוגים של הצלה על ידי השופטים. יש שהיו שומעים קצת לשופטים כשצר להם אך לא לגמרי ואז גם ההצלה היתה חלקית שהיו מקילים את השעבוד אך לא לגמרי. כמו שנאמר בפסוק זה ויושיעום מיד שוסייהם, ויש שהיו שומעים ממש ואז ההצלה היתה לגמרי... יז. וגם אל שופטיהם לא שמעו כי זנו אחרי אלהים אחרים וישתחוו להם סרו מהר מן הדרך אשר הלכו אבותם לשמוע מצות ה' לא עשו כן.

(הסבר)

ומדוע ההצלה הזו לא היתה לגמרי ורק ויושיעום מיד שוסייהם, כי גם אל שופטיהם לא שמעו וכו'. יח. וכי הקים ה' להם שפטים והיה ה' עם השפט והושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט כי ינחם ה' מנאקתם מפני לחציהם ודחיקיהם.

(הסבר)

אך כאשר הקים להם ה' שפט ששמעו לגמרי בקולו אז ה' ה' עם השופט והושיעם לגמרי מיד אויביהם כל ימי השופט כי יתחרט ה' על הרעה שהביא להם בגלל זעקת תפילתם מפני אויביהם הלוחצים ודוחקים אותם. יט. והיה במות השופט ישבו והשחיתו מאבותם ללכת אחרי אלהים אחרים לעבדם ולהשתחות להם לא הפילו ממעלליהם ומדרכם הקשה.

(הסבר)

וגם אצל השופט שבמשך כל ימי שפיטנו היו בדרך הטובה לא חזרו לאורך ימים כי כשמת השופט יחזרו לעבוד לפסלים ומדגיש ממעלליהם ומדרכם הקשה שכן פסילי כנען היו אכזריים במיוחד שהיו מקריבים בניהם ובנותיהם לפסילים, היפך דרך התורה שדרכיה דרכי נועם. כ. ויחר אף ה' בישראל ויאמר יען אשר עזבו הגוי הזה את בריתי אשר צויתי את אבותם ולא שמעו לקולי.

(הסבר)

כאן חוזר לפסוק י' שחרה אף ה' בישראל ואמר כיון שעזבו את מצותי והפרו את בריתי שצויתי את אבותם, ולא שמעו בקולי לכן... כא. גם אני לא אוסיף להוריש איש מפניהם מן הגוים אשר עזב יהושע וימת.

(הסבר)

גם אני לא אוסיף להוריש מפניהם את הגוים אשר עזב יהושע ולא כבשם ומת.

השלב השלישי, שעזבו לגמרי את ה' ועבדו לפסלים השונים ולעשתרות, הרמב"ן מסביר עשתרות פסלים בצורת צאן נקבות שהיו מתחתנים איתם. וממילא זו התדרדרות חזקה מפסלים שזה עוון ע"ז בלבד לפסלי זימה שהם גם ע"ז וגם גילוי עריות במידה מסוימת (שהרי אסור להתחתן עם בהמות).

יד. ויחר אף ה' בישראל ויתנם ביד שטים וישסו אותם וימכרם ביד אויביהם מסביב ולא יכלו עוד לעמוד לפני אויביהם.

(הסבר)

גם העונש על חטאם באו ב- 3 שלבים. 1) מאחר שה' כעס עליהם נתנם כמתנה ביד שוסים (בוזזים) אך במתנה דרך המקבל לשמור על החפץ שלא יהיה זילזול בנותן, אך מאחר שלא שבו ממעשיהם ועוד החמירו אותם באה שלב 2) שה' מכרם ביד אויביהם. כי המוכר לא מתענין מה עושה הלוקח בחפץ מאחר ששילם לו הרי הוא שלו לחלוטין. 3) שלא יכלו לעמוד לפני אויביהם, כלומר שלא היניחם אפילו על דרך המקרה, שטבע העולם שאם באים רבים וגבורים נגד מעטים וחלשים ינצחו הגבורים והרבים וכאן אפילו אם במלחמה זו היו ישראל רבים וחזקים בכל זאת לא היתה להם תקומה לפני אויביהם ותמיד הפסידו במערכות.

הערה: שוסים= הרד"ק כתב מלשון בוזזים משרש שסס. אך המצודות כתב מלשון למשיסה- לרמיסה. כלומר שרמסום טו. בכל אשר יצאו יד ה' היתה במ לרעה כאשר דיבר ה' וכאשר נשבע ה' להם ויצר להם מאד.

(הסבר)

הפסוק מבאר את שלב ג' של העונש ואומר בכל אשר יצאו למלחמה תמיד היתה יד ה' במ לרעה, ומסיים: כאשר דיבר ה' - (דברים לא'-טז) וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי ניכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרב וועזבני והפר את בריתי אשר כרתי איתו, ובהמשך וחרה אפי ביום ההוא, ועזבתים (ויתנם ביד שוסים) והסתרתני פני מהם והיה לאכול (וימכרם ביד אויביהם) ומצאוהו צרות רבות ורעות (יד ה' היתה במ לרעה, ויצר להם מאד) וכאשר נשבע ה' להם (שם כח'-כה) יתנך ה' נגף לפני אויביך.. (ובהמשך פסוק סט) אלה דברי הברית, (ומפורש יותר בהמשך שם כט'-יא) לעברך בברית ה' א' ובאלתו- ובשבועתו) וסוף דבר, ויצר לישראל מאד, היו עצובים ושבורים ממצבם.

וברש"י מבואר פסוק זה בשם הבריתא בסדר עולם שזה הולך על אבימלך מחלון וכליון שמתו. כלומר בכל דרך שעשו היתה יד ה' עליהם לרעה. ולא רק במלחמות.

טז. ויקם ה' שפטים ויושיעום מיד שסיהם.

(הסבר)

3) בכל אשר עשו מצאו קללה. וה' שלח שופטים. וכששמעו להם וחזרו בתשובה, היטיב ה' עמם, אך כשחטאו הורע מצבם שוב. יסוד זה הוא הקדמה לכל הספר. (אין ישראל נתונים לכוחניות אלא מצבם תלוי במעשיהם.)

הנקודות שהרחבנו

- 1) גודל דרגת הנביא ולמה שאדם יכול להגיע.
- 2) תואר נדיר של עבד ה' ועם כל זאת הורדה של 10 שנים על חוסר זריזות במצוות.
- 3) מעשה הצדיק משפיעים על טיב הארץ, (תביעה על חוסר הספד מתאים לצדיק
- 4) הנחת יסוד שמצבם הכללי של כלל ישראל תלוי ועומד לפי מעשיהם, כאשר התנהגו כרצון הבורא היטיב עמם, וכאשר חטאו, שלח בהם אויבים וכו'.

פרק ג'

א. ואלה הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל את כל אשר לא ידעו את כל מלחמות כנען.

(הסבר)

הנביא מפרט את העמים שהניח ה' מעתה לנסות בהם את ישראל, את הדור החדש אשר לא התבוננו בניסי המלחמות ולא ידעו שה' היה נלחם להם, אלא תלו שזה בגלל היות יהושע מלומד מלחמה ובכוחו וזרועו הוריש את הארץ (או בגלל חולשת העמים שהיו בה)

ב. רק למען דעת דורות בני ישראל ללמדם מלחמה רק אשר לפנים לא ידעום.

(הסבר)

ותכלית הנסיון הוא לתת לדורות הבאים נקודה למחשבה שעתה הם צריכים ללמוד טכסיסי המלחמה בעוד אבותיהם בזמן יהושע לא למדו כלל טכסיסים אלו ואיך בא להם נצחונות כבירים אלו, (האם מספיק שרק המנהיג ידע לערוך מלחמה? והלא יראו עיניהם כמה מאמצים יצטרכו להשקיע להיות הם בעצמם מלומדי מלחמה, ואבותיהם הרי לא למדו כלל לעשות מלחמות, וכן יראו שאין העמים בורחים אלא המלחמה קשה מאד וא"כ איך נצחו אבותיהם) ומחשבה זו תביא אותם למסקנה שה' הוא שנלחם לאבותיהם ויתנו תודה לה' על העבר ויבקשו על העתיד ועל ידי זה יטיבו דרכם.

ג. חמשת סרני פלשתים וכל הכנעני והצידני והחוי ישב הר הלבנון מהר בעל חרמון עד לבוא חמת.

(הסבר)

את איזה גויים השאיר ה', את חמישה סרני (מושלי) פלישתים, כי פלשתים היו מחולקים ל-5 עיירות (עזה, אשקלון, אשדוד, גת, ועקרון) ובכל אחד מושל, והם היו במישור החוף-הדרומי איזור הים וכן את הכנעני והצדוני והחוי הגרים באיזור ההררי של לבנון שהוא מהר חרמון עד

כב. למען נסות בם את ישראל השמרים הם את דרך ה' ללכת בם כאשר שמרו אבותם אם לא.

כג. וינח ה' את הגוים האלה לבלתי הורישם מהר ולא נתנם ביד יהושע.

(הסבר)

ומסביר שאמנם בתורה כתוב לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן תהיה הארץ שממה ורבה עליך חית השדה, אלא שהתמיהה היא וכי אין ביד ה' לעשות שלא תרבה חית השדה, אך ה' ידע שיעבדו ע"ז ואז ישלח בהם כן את חית השדה וממילא יש כאן 2 דרכים אחד שיכבשו את כל הארץ מיד וה' יתן להם נסיון אם יתנהגו טוב, יקויים בהם והשבתי חיה רעה מן הארץ, ואם לא ושלחתי בכם את חית השדה, או שלא יכרית ה' את כל הגוים בפעם אחת אלא מעט מעט והנסיון יהיה אם ילמדו ממעשה שכיניהם הרעים ואז יכניע את ישראל לפניהם ואם כן יתנהגו טוב יכבשו בסוף את כל הארץ והעדיף ה' שיכבשו את הגויים מעט מעט, ולכן אמר הפסוק שהסיבה האמיתית שלא הכרית ה' את כל העמים מיד ביד יהושע היה למען נסות בם את ישראל השומרים הם את דרך ה' ללכת בם וכו' לכן השאירם ה' ואע"פ שבפסוק כתוב פן תרבה עליך חית השדה, וכן ביהושע שמשמע שהסיבה היא בגלל זקנתו אלו הן הטעמים הגשמיים הנגלים אבל הכוונה הנסתרת היתה בגלל הנסיון (כי יכולת ה' לבלי הבא חיה רעה ויכולת ה' לתת כח ליהושע על אף זקנתו להלחם כשם שמשא רבו יכל להלחם לבדו נגד עוג מלך הבשן בשנתו ה-120).

הערה: האברבנאל כתב שמה שמשאיר את הגוים עתה ולא מורישם מפני בני ישראל הוא גם כעונש כדלעיל וגם למען נסות, שהיות והם כרתו ברית וגרמו יצר הרע לעצמם מסבב להם ה' לראות היעמדו בנסיון.

סיכום הפרק

פנחס קיבל נבואה לומר לישראל שהיות וכרתו ברית ליושבי הארץ, ולא נתצו את מזבחותיהם לכן, ה' לא יכרית את שאר הגוים שעדיין לא כבשו לפניהם, ופסיליהם יהיו להם לתקלה, ובכה כל העם בשמעו את הדברים ולכן נקרא המקום בוכים. חזרה ליהושע ששלח את העם לנחלתם והדגשה שבחיו ובחיי הזקנים עדין הלכו ישראל בדרך הטוב, אך כשנפטר בן 110 שנים (ונקבר בנחלתו בתמנת חרס) והזקנים שהאריכו רק ימים ולא שנים אחריו, וגם הדור ההוא נסתלק, התחילו בני ישראל לעבוד לפסלים תחילה בשיתוף (גם לה' וגם לפסל) ואח"כ בעיקר לפסל, ואח"כ רק לפסל. גם ה' הענישם ב-3 שלבים. 1) נתנם לשוסים ובזזום, 2) מכרם לאויבים,

לשנה, ביגוד ומאכל. והסכים. לאחר זמן באו בני דן לחפש שטח לגור ובאו עד גבולה הצפוני של ארץ ישראל לעיר ששמה ליש וכבשוה וגרו בה, בדרכם לליש נכנסו וגנבו את פסל מיכיהו ואת הכהן שכנעו שבמקום כהן לאיש אחד יהפוך לכהן לשבט שלם ולקחוהו עמהם לעבדו.) ולפי זה מחולק הפסוק (ל-2 חלקים. 1) ויעשו בני ישראל הרע בעיני ה'. וזה כמעשה פלגש בגבעה, (2) ויעבדו את הבעלים והאשרות. במעשה מיכיהו ופסלו. אך מסתמא זה כולל גם שאר בני ישראל ולא רק את בני דן. ופירוש האשרות, עצים שנטעו לשם עבודה זרה.

הערה: חז"ל מאשימים את הזקנים בזה, וכך כתוב בתנא דבי אליהו, פי"א שמא תאמר אותן שבעים אלף (בהגהה שם ט"ס כי לא מצאנו רק 65.130, ונ"ל לגרוס "כ"שבעים אלף) שנהרגו בגבעת בנימין מפני מה נהרגו, לפי שהיה להם לסנהדרי גדולה שהניח משה ויהושע ופנחס בן אלעזר עמהם היה להם לילך ולקשור חבלים של ברזל במתניהם ולהגביה בגדיהם למעלה מארכובותיהן, ויחזרו בכל עיירות ישראל, יום אחד בלכיש, יום אחד לבית אל, יום אחד לחברון, יום אחד לירושלים, וכן בכל מקומות ישראל וילמדו את ישראל דרך ארץ בשנה ובשנים ובשלוש עד שיתישבו ישראל בארצם כדי שיתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה בעולמות שברא. מסוף העולם ועד סופו וכו'. ולפי זה מדויק הטיב ויעשו "בני ישראל" שזה כינוי לחשובים ולא "העם" שזה כינוי לפשוטי העם.

ומעתה עלינו להתבונן עד כמה יש תביעה על כל אחד לקדש שם שמים בכל כוחו, שגם על קדושי עליון אלו יש טענה על מיתת 70 אלף מישראל כי אם היו מתאמצים יותר לפרסם דרך ה' היו יכולים למנוע את זה.

כח. ויחר אף ה' בישראל וימכרם ביד כושן רשעתים מלך ארם נהרים ויעבדו בני ישראל את כושן רשעתים שמנה שנים .

(הסבר)

ה' כעס על ישראל ומכרם (גלות חזקה יותר משוטים סתם) בידי כושן רשעתים שהיה מלך ארם נהרים. ולפי הענין לא רק ששילמו לו מס אלא עבדוהו בגופם 8 שנים.

* ובגמרא סנהדרין קה. תנא: הוא בעור, (אביו של בלעם, רש"י) הוא כושן רשעתים הוא לבן הארמי. ומבארת הגמרא בעור שבא על (התחתן עם) אתונו. כושן רשעתים - שעשה שתי רשעיות בישראל אחת בימי יעקב (שרדף אחריו ורצה לעקור את הכל רש"י) ואחת בימי שפוט השופטים (ששעבד את ישראל 8 שנים) ומה שמו, לבן הארמי שמו. ובספר בן יהוידע כתב שאין הדברים כפשוטם אלא שזה נפש שבאה בגילגול בשלשה גופים שונים ובזה מתרץ שלא נקטה

המקום ששמו לבוא חמת. שהוא הגבול הצפוני של ארץ ישראל.

* ואע"פ שלמדנו לעיל ששבט יהודה כבש 3 ערים מפלישתים, אך הסברנו שלא נשאר בהם והפלישתים חזרו לשם.

ד. ויהיו לנסות בם את ישראל לדעת הישמעו את מצות ה' אשר צוה את אבותם ביד משה.

(הסבר)

ונשאר עמים האלו בלתי כבושים לישראל כדי לנסות בהם את ישראל, אם ילכו בדרך שה' צוה את אבותם בידי משה רבינו.

ה. ובני ישראל ישבו בקרב הכנעני החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבوسی.

ו. ויקחו את בנותיהם להם לנשים ואת בנותיהם נתנו לבניהם ויעבדו את אלהיהם.

(הסבר)

הנביא כואב את כאב השכינה ואומר: שאכן בני ישראל לא עמדו בנסיון כי ישבו בין העמים הרעים האלו, וכרתו עמם ברית שלום והתוצאה היתה בדיוק כנאמר בתורה (דברים ז'-ב'ד') ונתנם ה' א' לפניך והכיתם החרם תחרים אותם לא תכרות להם ברית ולא תחנם, ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך, כי יסיר את בנך מאחרי ועבדו אלהים אחרים, וחרה אף ה' בכם...

ז. ויעשו בני ישראל את הרע בעיני ה' וישכחו את ה' א-לקיהם ויעבדו את הבעלים ואת האשרות.

(הסבר)

לדברי חז"ל (עיין רש"י לקמן פי"ז א') פרשת פלגש בגבעה הנאמר להלן פרק כ' אירע בימים אלו. וכן הסיפור של פסל מיכה הנאמר לקמן פרק יז' (הסיפורים בתמצית: 1) שבא אורח עם פלגשו ללון בעיר שבשבט בנימין, ולא רק שלא נתנו לו מקום ללון אלא שרצו להרע לו כסדום, ולבסוף הסתפקו בהתעללות בפלגשו במשך כל הלילה עד שמתה לפנות בוקר. האיש הוא לקח חרב וחתח את הפילגש ל-12 חלקים ושלח לכל שבט חלק שיראו את הרע שעשו בני בנימין וכל ישראל נאספו נגדם למלחמה ומתו שם כ-70 אלף איש מישראל (2) היה איש אחד מהר אפרים בשם מיכיהו, וגנב מאמו 1.100 כסף, ואמו קללה את הגונב, אחר כך בא והודה לאמו שהוא גנב אמרה לו תהיה ברוך והקדשתי את הכסף לעשות פסל. לקחה את הכסף ומחלקו עשתה פסל, ומיכיהו מילא את יד אחד מבניו להיות לו כהן, במשך הזמן הגיע לשם יהונתן נכד של משה רבינו שלא היה לו פרנסה הציע לו מיכיהו להיות אצלו כהן תמורת תשלום 10 כסף

אמנם אתה ה' יודע שעתידים לחטוא אח"כ אבל עכשיו שבו והתפללו אליך, ודונם לפי עכשיו וגאלם. ורק אחר דרשתו זו. הלך בכח הפסק דין שפסק להלחם עם כושן רשעים ונצחו.

* נקודה מעניינת היא שתרגום יונתן תירגם בגדעון ושמשון רוח ה' (רוח גבורא) וכאן תרגם רוח נבואה. ראה בכח התורה להיכן יכולים להגיע, וזה מה שאמר כלב לעכסה מי שרזי עליונים ותחתונים גלויים לפניו.

** נקודה נוספת חשובה, לא נאמר כאן וילחם בו, אלא ויצא למלחמה- ויתן ה' בידו. צדיק נפלא זה שכולו אהבת תורה, ותפילה עד דרגת רוח הקודש אין צריך להתאמץ להלחם, וחזרו הזמנים לימי יהושע שיצא למלחמה, מיד נותן ה' בידו. והמכה מוחצת כל כך עד ש...

יא. ותשקט הארץ ארבעים שנה וימת עתניאל בן קנז.

(הסבר)

הארץ שקטה ממלחמות למשך ארבעים שנה, אין מלך ארם מעיז לשים כף רגלו בארץ, או לנקום את מפתחו. וכן ישראל ראו ישועת ה' חזרו למוטב כל ימיו עד שוימת עתניאל בן קנז.

* במעם לועז מובא גירסא שזכה עתניאל בן קנז להכנס בחיים לגן עדן. ואולי אח"כ יצא ומת כמו שכתוב כאן בפסוק.

יב. ויספו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויחזק ה' את עגלון מלך מואב על ישראל על כי עשו את הרע בעיני ה'.

(הסבר)

אחר מות עתניאל בן קנז היתה שוב התדרדרות בכלל ישראל והוסיפו לעשות הרע בעיני ה', ואז "חיזק" ה' את עגלון מלך מואב, כי הוא היא חלש, ושלא כדרך הטבע חיזקו ה' ונתן לו כח וגבורה לבוא להלחם נגד ישראל. לעוררם ראו את התוצאות של אי הליכה בדרך ה'.

* במלחמה זו הסתכן מלך מואב, והתיר עצמו למיתה, היות וישראל צוו אל תתגר בהם מלחמה, ובזכות זה נשאר ולא נלחמו בו ישראל, והיו יודעים את זה שהרי מובא במדרש שכשבא יואב להלחם עם המואבים הוציאו לו כתב שצותה התורה אל תצר את מואב. ועל ידי התגרות זו לומדים אנו בב"ר פרשה עד' - טו שדוד המלך קיבל היתר מהסנהדרין להרוג את המואבים כיון שהם פרצו הגדר תחילה. (וע"ע בתוס' ב"ק לח': שהובא שם שדוד חיפש פסוק מהתורה שהם פרצו את הגדר תחילה ממה ששכרו את בלעם מפני חילול ה', אך הסתמך על הפסוקים האלו שעגלון נלחם בישראל.)

יג. ויאסף אליו את בני עמון ועמלק וילך ויך את ישראל וירשו את עיר התמרים.

(הסבר)

ליתר בטחון להצלחת המערכה גייס מלך עגלון את קרוביו בני עמון, ואת... עמלק ששש על כל אפשרות להלחם עם

הבריתא את הסדר לפי היותם בעולם, לבן קודם ואח"כ בעור ואח"כ כושן רשעים. שכך הוא סדר שורש לשמתם וכו' והיא טומאת כל"ב (כושן, לבן, בעור) ובזכות אברהם שנתברך ממקור הקדושה "בכל" ניצולו ישראל מג' הטומאות האלו. ע"ש שהאר"ך אך לכאורה (בירושלמי נזיר

פ"ט ה"א) משמע שזה לא גלגול אלא שהאר"ך ימים, שהביא ראייה למ"ד שאי אפשר להתיר לגוי את נדרו מלבן שנקרא רשעתיים כי בשעבודו בישראל עשה 2 רשעויות אחת שעבר על השבועה שנשבע ליעקב שלא יעשה רע לצאצאיו, ב' שנשתעבד בישראל. ואם נאמר שגוי יכול להתיר שבועתו דילמא אדם אחר היתיר לו שבועתו, הרי שהיה חי למעלה מ- 400 שנה. ויתכן שזה הולך על הנפש וצ"ע. וכן בילקוט שמעוני כאן מביא 2 ביאורים לרשעתיים. א', דעבד שתי רשעויות אחד בימי יעקב ואחד בימי השופטים. ב', ד"א שתי רשעויות ששעבד את ישראל ועבר על השבועה.)

ט. ויזעקו בני ישראל אל ה' ויקם ה' מושיע לבני ישראל ויושיעם את עתניאל בן קנז אחי כלב הקטן ממנו.

(הסבר)

אחר 8 שנים זעקו בני ישראל אל ה', (ללמדנו כמה קשי עורף היו, כי אם היו זועקים מיד היו נענים. מעם לועז) ואז משהסכימו לשמוע ולקבל על עצמם לעבוד את ה' יכל עתניאל בן קנז שהיה כל כולו שקוע בלימודו כדלעיל ללמדם את דרך ה' ולהושיעם.

י. ותהי עליו רוח ה' וישפט את ישראל ויצא למלחמה ויתן ה' בידו את כושן רשעתיים מלך ארם ותעז ידו על כושן רשעתיים.

(הסבר)

שונה צורת ההצלה של עתניאל בן קנז משאר השופטים, שכן אצל גדעון ושמשון כתוב ותהי עליו רוח ה' ויצאו למלחמה, ואילו כאן נאמר ותהי עליו רוח ה' וישפט את ישראל, ורק אח"כ יצא למלחמה, מזה לומד המדרש רבה (שמות פרשה ג' מסביר המהר"ז בפירושו על המדרש) א"ר שמואל ב"ר נחמן הדבר הזה שפט עתניאל בן קנז לפני הקב"ה אמר לפניו רבון העולם כך הבטחת את משה בין עושים רצונך ובין אין עושים רצונך אתה גואלם, שנאמר ותהי עליו רוח ה' וישפט את ישראל. וכו' (והסבר הדבר כנראה שהרי הקב"ה אמר למשה ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים, והמדרש דורש שאמר ה' למשה אתה רואה ראייה אחת- שמקבלים תורת ביני, ואני רואה שתי ראיות שמכעיסים אותי במעשה העגל. כי אני יורד בטראומולי (פי' הרמב"ן טטרא= 4 בלשון יון. מולי - פרידות, כלומר במרכבה שיש בה צורת 4 חיות כמבואר ביחזקאל.) שלי שהן מתבוננים בי ושומטים אחד מהם (דמות שור) ומכעיסים אותי בו, ואעפ"כ איני דנם לפי המעשים העתידיים לבוא אלא לפי הענין דהשתא. וממילא

הפחד והמורא מהמשעבד היו גדולים ולא יכלו לשתף אחרים בפעולתו הנועזת ומפורט 3 שינויים שעשה בחרב מדרך הרגיל, (1) חרב פפיות, חרב חדה משתי צידיה, כיון שמטרתו היתה לתקוע אותה בבטנו ולא לחתוך עמה את ראשו לכן על החרב היה להיות חדה בשתי צידיה, (2) גמד ארכה, אמה גמדית, קטועה, קצרה מחרב רגילה, כיון שרצה שכולה תתקע בבטנו ותכוסה בלי יכולת לשלפה ולזהותה מיד עד שינוס. (3) חגרה מתחת למדיו על ירך ימינו, כיון שהיה שמאלי שלא כרגילות לחגור אותה בירך שמאל כדי לשלפה בקלות ביד ימין. וכיון שכך לא חשדו בו בהחבאת חרב כי צד שמאלו היה בלי סימני חרב.

וחז"ל במדרש תנחומא ויחי (יד) אומרים: ויעש לו אהוד חרב ולה שתי פיות - שהיא אוכלת בשתי עולמים שהיה עוסק בתורה שכתוב בה חרב פיפיות בידם שזוכה לעולם הזה ולעולם הבא. הנה בדברים אלו מובן לנו מדוע נבחר אהוד דוקא להצלת ישראל, בגלל כח התורה שבו, וברש"י תחילת מסכת אבות משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, ולא לאלעזר ולא לפנחס ולא לשבעים זקנים המתנבאים במחנה. שלא רצה למסרה אלא למי שהיה ממית את עצמו מנעוריו באהלי החכמה וכו' ויהושע לזקנים ולא רצה למסרם לשבעים זקנים שהיו בימי משה אלא מסרה לזקנים שהיו רודים ושוטרים על ישראל כמו שנאמר ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע, וזקנים הללו מסרו לכל זקנים שהיו בכל דור ודור כמו לעתניאל ועתניאל לאהוד...הרי לנו מעלתו של אהוד שזכה להיות מחמת התאמצותו בתורה למקבל התורה אחר עתניאל. שוב כח התורה בלבד יכול לגבור על כוחות הרשע, אלא שירידת הדורות (כמו שראינו שרק אחר 18 שנה התפללו לה') הוצרך להשתדלויות רבות ויתרות על השתדלות רבו עתניאל שרק ויצא למלחמה וכבר נתנו ה' בידו.

יז. ויקרב את המנחה לעגלון מלך מואב ועגלון איש בריא מאד.

(הסבר)

עכשיו אנו למדים את הפרט הגשמי השני שעזר במלחמה זו, שהוא נבחר להביא את המנחה לעגלון מלך מואב, ולכן יכול היה לבוא לבית עגלון ללא חשש, וכמו כן מסביר לנו הפסוק יתרון נוסף שהיה לאהוד שעגלון היה איש שמן מאד וכבד תנועה. (וכן מובן מדוע קיצר החרב כדלעיל) יח. ויהי כאשר כלה להקריב את המנחה וישלח את העם נשאי המנחה.

(הסבר)

ישראל כמאמר חז"ל עמלק רצועת מרדות היה לישראל מעולם. ועשו שני דברים, (1) היכו את ישראל, (2) ירשו את עיר התמרים, עיר הסמוכה ליריחו הנקראת מפתח של ארץ ישראל ומשם שלטו על ישראל.

* יש המעירים שלא יכלו מואב ועמון להגיע ליריחו מארצם רק דרך שטחם של ראובן וגד בעבר הירדן, וא"כ ויכו את ישראל הולך על שטחי עבר הירדן המזרחית גם ובנוסף לכך בצד המערבי כבשו את עיר התמרים, ולא נקראת יריחו בגלל קללת יהושע שלא יבנו את העיר ולא יקראו לעיר על שמה. ולכן כנראה סביבה בנו עיר אחרת וקראו לה עיר התמרים. (ועיין תרגום יונתן עיר התמרים - קרתא דיריחו. וברד"ק מזהה את עיר התמרים עיר בדרום הארץ בשטחו של שבט יהודה, וזה מסביר איך הגיעו עמון ומואב ועמלק אליה בגלל שכנותם אליה בלי לחדור קודם לשטח ראובן וגד) יד. ויעבדו בני ישראל את עגלון מלך מואב שמנה עשרה שנה.

(הסבר)

כאמור לעיל זמן השעבוד היה חופף לזמן שבני ישראל לא נכנעו לפני ה'. ואחר מות עתניאל בן קנז היתה ירידת הדורות כזו ששמנה עשרה שנה ארך לישראל עד שהחליטו לזעוק לה', (אחר מות הזקנים 8 שנים בלבד הספיק) טו. ויעקו בני ישראל אל ה' ויקם להם ה' מושיע את אהוד בן גרא בן הימיני איש אטר יד ימינו וישלחו בני ישראל בידו מנחה לעגלון מלך מואב.

(הסבר)

ובכן הגיע הזמן שבני ישראל נכנעו וזעקו אל ה', מיד הקים להם ה' מושיע את אהוד בן גרא משבט בנימין, והפסוק מספר שתי דברים שהכשירו את הרקע הגשמי לנצחונם. (1) איש אטר יד ימינו, חולה ביד ימין ולא היה שולט בה. ובהמשך נראה איך ניצל אהוד את חולשתו לנצח את עגלון. (2) שלחו בידו מנחה לעגלון, מצב זה יצר את קרבתו הפיזית לעגלון ובדיקת דרך הבריחה אחר ההתנקשות בחיו.

* בחירת ה' דוקא בשליח זה משבט בנימין, יש המסבירים היות ויריחו היתה בחלק שבטנו לכן ימסר נפשו עליה יותר. ויש המסבירים היות ומעשה זה אירע אחר מעשה פילגש בגבעה בה הוקעו בני בנימין על דרכם הנילזזה, הראה ה' שהנשארים בשבט היטיבו דרכם וראוי לבחור מהם את המושיע לישראל, וראה בפסוק הבא דרשת חז"ל... טז. ויעש לו אהוד חרב ולה שני פיות גמד ארכה ויחגר אתה מתחת למדיו על ירך ימינו.

(הסבר)

הפסוק מבאר איך ניצל אהוד את מומו שאינו שולט ביד ימינו לנצח במערכה, ואומר שהתקין לו (בלי ידיעת אחרים, שכן

ועשה לעיר בירתו. אך יש המפקפקים על קביעתו זאת מחמת פרטים שונים מהפסוקים שקשה להולמם עם קביעה זו. למשל דרך מנוסתו של אהוד היתה דרך הפסילים, שהיתה מזרחית ליריחו כמבואר (פסוק יט) אשר עם הגלגל, שכידוע מספר יהושע (ד"י) היה בקצה מזרח יריחו, ומשם נס להר אפרים שהיה במערב יריחו. והסבר לסיבוב זה הוא קצת קשה. וי"א שמקום עגלון היה מזרחית לירדן, וכן גם ברש"י לקמן (כז) כשעבר את הירדן ושב למקומו בארץ כנען וכך מובן היטיב מנוסתו של אהוד, וכן איך הצליח להתארגן עם החיל לחסום את הירדן לפני שהגיעה השמועה על מותו של עגלון לעבר המערבי של הירדן.

** עגלון מלך מואב קם לכבוד דבר ה', והקב"ה התפאר בזה וכך רואים אנו במדבר רבה (פ"טז-כז) אמר הקב"ה אומות העולם מכבדים אותי ... רצונך לידע, עגלון מלך מואב אדם ערל היה ונכנס אהוד בן גרא אצלו כיון שהזכיר לו שמי חלק לי כבוד ועמד לו מכסאו ... לקיים מה שנאמר כי ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי. ואע"פ שיתכן שהשוה כבוד ה' לכבוד שאר אליליו וגם להם היה קם, ועוד שעשאו בסתר בינו לאהוד ולא בפני רבים בכל זאת לא קופח שכרו על קידוש ה' שעשה שקם לכבוד דבר ה'. וכך אנו מוצאים ברות רבה (פ"ב-ט') רות וערפה בנות של עגלון היו (לפי התאריכים מסתבר שהכוונה מצאצאיו ולא ממש בנותיו) שנאמר... ויאמר אהוד דבר א-לקים לי אליך ויקם מעל הכסא. אמר לו הקב"ה אתה עמדת מכסאך לכבודי חיך הריני מעמיד ממך בן יושב על כסא ה' (שנאמר ושלמה ישב על כסא ה' . - ובמגילה יא: שמלך על העליונים ועל התחתונים) ובמעם לועז מוסיף ומבאר שכנגד הצד הרע שבו שלחץ את ישראל יצא ממנו ערפה שממנה יצא גלית שהמשיך ללחוץ את ישראל וחירף מערכות א-לקי ישראל עד שנפל בידי דוד שיצא מרות. (שריוהו לה' בשירות ותשבחות שבתהילים) ומצד הטוב יצאה רות שממנה מלכות בית דוד. מבהיל גודל שכר על קידוש שם שמים, שעמד רגע לכבוד שמים...

*** כיצא בו אנו מוצאים אצל בלק מלך מואב שהקריב בדבר בלעם 42 קרבנות לשם ה', ועל אף שכוונת הייתה כדי להרע לישראל שיחולו קללות בלעם עליהם בכל זאת זכה אף הוא שרות תצא מזרעו, (סוטה מז). אמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות ואע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. שבשכר ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב זכה ויצתה ממנו רות, שיצא ממנה שלמה שכתוב ביה אלף עולות יעלה שלמה. כא. וישלח אהוד את יד שמאלו ויקח את החרב מעל ירך ימינו ויתקעה בבטנו.

(הסבר)

המנחה היתה גדולה ומכובדת והיו צריכים משלחת גדולה של אנשים להגישה לעגלון, וכאשר כילה להגיש המנחה (וכמובן על ידי זה ראה את מבואות ומוצאות הבית ובדק את אחוזי הצלחתו במבצע זה) שלח אהוד את האנשים אשר עמו הנושאים את המנחה, א' מפני שלא רצה לסכנם, ב' כנראה כשהגיעה המשלחת היו נוכחים ליד המלך חיילי שמירה שנבצר ממנו לעשות מעשהו, ג' יתכן שרצה לבדוק דרכי הבריחה שלו מהבית.

יט. והוא שב מן הפסילים אשר את הגלגל ויאמר דבר סתר לי אליך המלך ויאמר הס ויצאו מעליו כל העומדים עליו.

(הסבר)

אחר שליוה את חבריו עד הפסילים (מקום שפוסלים אבנים מההר שהיה ליד הגלגל, כך שהם היו במרחק בטוח חזר לבדו ועשה מעשהו בערמה, הוא ניצל את העובדה שהיה ראש המשלחת ועתה ממש הביא את המנחה, כך שחזרתו תתפרש בעיני חיילי המלך לצורך המנחה ששלח ובא אל המלך ואמר לו דבר סתר לי אליך המלך, והמלך אמר לו הס- כלומר שתוק עד שיצאו כולם, ואז יצאו כל העומדים לפני המלך מלפניו.

ובראשית רבה (פרשה צ"ט-ג') בנימין זאב יטרף, מדבר בשופטיו (כלומר שהשופטים שיצאו מבנימין היו כזאב) מה הזאב הזה חוטף (את הלב עיין רש"י שבת נג': שדרך זאבים לאחוז בהמה בליבה) כך חטף אהוד את ליבו של עגלון, הה"ד ואהוד בא אליו והוא יושב בעליתא קרירתא ויאמר דבר סתר וגו' א"ל כן אמר לי מריה עלמא נסיב חד חרבא וניתננא בגו מעיך. כלומר אין אהוד מקבל התורה מוציא ח"ו דבר שקר מפיו אלא רק גנב את ליבו, אמר לו דבר סתר לי (החרב) אליך, ובהמשך, דבר א-לוקים לי אליך, כן אמר לי רבון הולמים... שאכניס החרב במעיך ומיד קיים והכניס החרב למעיו.

כ. ואהוד בא אליו והוא ישב בעלית המקרה אשר לו לבדו ויאמר אהוד דבר א-לקים לי אליך ויקם מעל הכסא.

(הסבר)

אהוד התקרב אליו, ומתאר הפסוק את מקום מושבו של עגלון, שישב בעלית המקרה, מחמת החום והיותו איש שמן ישב בעליה מיוחדת עם פתחי אויר רבים המקררת, אך עדין המלאכה קשה עליו לכן ממשיך ואומר דבר א-לקים לי אליך... ועגלון מתאמץ לקום לכבוד דבר הבורא עולם, אהוד מנצל את חוסר תשומת הלב של עגלון שכן מאדם שמן כמוהו דרוש מאמץ רב לקום ובהסחת דעתו מהסכנה....

* היכן היה עגלון מלך מואב בזמן ההתנקשות בחיו לא מבואר בפסוק, אך יוסף בן מתתיהו (יוסיפון) בספרו "קדמוניות היהודים" כותב שעגלון קבע מקום מושבו ביריחו

עִיכּוּב לְשׁוֹן בּוֹשֵׁשׁ כְּלוּמֵר עַד עֵבוֹר הַרְבֵּה זְמַן) וְכִשְׂרָא
שָׁיִנו פּוֹתַח אֶת הַדְּלֵת, לְקַחוּ אֶת הַמִּפְתָּח וּפְתַחוּ בְעֵצְמָם אֶת
דַּלֵּת הָעֲלִיָּה, וְהִנֵּה נִגְלָה בְּפִנְיָם שְׂאֵדוֹנָם נִפְל אֶרְצָה וְהִפְרֵשׁ
סְבִיבוֹ, וְהִיֹּת וְלֹא נִרְאָה הַחֶרֶב אוֹ עִקְבוֹתֶיהָ בַּחוּץ יֵשׁ לְהִנִּיחַ
שְׂאֵרְךָ זְמַן מְסוּיִים עַד שְׂגִילוֹ אֶת הַמַּעֲשָׂה שֶׁעָשָׂה אֱהוּד, שְׂהוּא
הֵרַג אֶת אֲדוֹנָם.

כ. וְאֱהוּד נִמְלֵט עַד הַתְּמַהְמָהּ וְהוּא עֵבֵר אֶת הַפְּסִילִים
וְיִמְלֵט הַשְּׂעִירֶתָהּ.

(הסבר)

בְּעוֹד הֵם מִתְּמַהְמָהִים נִמְלֵט אֱהוּד, עֵבֵר אֶת הַפְּסִילִים וְנִמְלֵט
לִיעֵר עֲבוֹת שְׁעִנְפִים רַבִּים לְעֵצוֹ שְׂבוּ נִיתָן לְהִסְתַּתֵּר. וְהַעֲנִפִים
נִקְרָאִים שִׁיעַר, וְרִש"י מְבִיא רְאִיָּה מִסְדֵּר זְרַעִים שְׁעִנְפֵי אֵילָנוֹת
דִּקְעָם קְרוּיִים שִׁיעַר, הוֹפֵךְ אֶת הַשִּׁיעַר וְכוּ'.

כז. וְיֵהִי בְּבֹאוֹ וְיִתְקַע בְּשׁוֹפָר בְּהַר אֶפְרַיִם וְיִרְדּוּ עִמּוֹ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מִן הַהָר וְהוּא לְפִנְיָהֶם.

(הסבר)

כְּנִרְאָה נִדְבַר עִם חֶלֶק גָּדוֹל בְּהַר אֶפְרַיִם עַל אִפְשָׁרוֹת תְּקִיפָה
אֶת עִמּוֹן וּמוֹאֵב, אֲלֵא שְׂלֵא פִירְט אֶת תּוֹכְנִית הַהֲתַנְקָשׁוֹת
(כְּמוֹ שְׂדִיִּיקְנוּ לְעִיל וְיַעֲשׂ "לו") וְעֵתָה אַחֵר שְׁנֵס דֶּרֶךְ הַיַּעַר
הַעֲבוֹת וּוִידֵה שְׂלֵא דוֹלְקִים בְּעִקְבוֹתָיו רֵץ לְהַר אֶפְרַיִם
בְּמַהֲרִית בְּטֵרֵם יְצִלִיחוּ לְהַתְּאוֹשֵׁשׁ וְלַהֲמַלִּיךְ אַחֵר תַּחְתּוֹ
וְתִקַּע בְּשׁוֹפָר וְהִכְרִיז עַל הַמֶּרֶד, כֹּאשֶׁר הוּא לְמֵרוֹת עֵיפּוֹתוֹ מִן
הַמֵּתַח הָרֵב שֶׁבְּפַעּוֹלָתוֹ וְהִנִּיסָה הָאֵרוּכָה בֵּת ק"מ רַבִּים הוֹלֵךְ
בְּרֵאשׁ הַמַּעֲרָכָה, עִם תּוֹכְנִית מְאוּרְגָנָת וּמְסוּדֶרֶת.

כח. וְיֹאמֵר אֲלֵיהֶם רַדְפוּ אַחֲרַי כִּי נִתַּן ה' אֶת אוֹיְבֵיכֶם אֶת
מוֹאֵב בִּידְכֶם וְיִרְדּוּ אַחֲרָיו וְיִלְכְּדוּ אֶת מַעֲבְרוֹת הַיַּרְדֵּן לְמוֹאֵב
וְלֹא נִתְּנוּ אִישׁ לְעַבּוֹר.

(הסבר)

רֵאשִׁית דְּבַר חִיזְקָא אֶת רֹחוֹ שֶׁל הָעַם בְּסַפְרוֹ לְהֵם שְׂמֵלֶךְ
מוֹאֵב מֵת, וְהַאֲנִדְרֵלְמוּסִיָּה שׁוֹרֶרֶת בְּמַחְנֵה מוֹאֵב, וּפִירְט אֶת
תּוֹכְנִיתוֹ, א'. לְעַצּוֹר אֶת הַסְּפִקָת הַתְּגַבּוֹרֶת מְמוֹאֵב, עַל יְדֵי
שְׂנַלְכוֹד אֶת מַעֲבְרוֹת הַיַּרְדֵּן, וּמִמִּילָא כֹּל הַנְּמַצָּאִים בְּאַרְץ יֵהוּ
בְּמַצוֹר, וְאַחֵר כֶּךָ נֹכַל לְהַרְוֵג אֶת הַמוֹאֲבִים הַנְּמַצָּאִים בְּאַרְץ
מֵאַחֵר שְׂלֵא יִקְבְּלוּ פְקוּדוֹת וְאִסְפָּקָה מְמוֹאֵב וְיֵהוּ נְבוּכִים,
כט. וְיִכּוּ אֶת מוֹאֵב בְּעַת הַהִיא כְּעִשְׂרֵת אֲלֵפִים אִישׁ כֹּל שְׂמֵן
וְכֹל אִישׁ חֵיל וְלֹא נִמְלֵט אִישׁ.

(הסבר)

וְאִכְּן כֶּךָ עָשׂוּ, וְהִיכּוּ אֶת חֵיל מוֹאֵב אֲשֶׁר בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל
כְּעִשְׂרֵת אֲלֵפִים אִישׁ, וְאוֹתָם אֲנִשִּׁים הָיוּ מְמוֹבְחָרֵי חֵיל מוֹאֵב
שֶׁהִנִּיחָם בְּאַרְץ לְשִׁמּוֹר עַל כִּיבוּשׁוֹ בְּשׁוֹתְפוֹת עִם עִמּוֹן וְעַמְלֵק.

ל. וְלֹא נִמְלֵט מֵהֶם אִישׁ. (כֹּל שְׂמֵן- כֹּל גִּבֵּר אִימָתָן, רש"י)

ל. וְתִכְנַע מוֹאֵב בְּיוֹם הַהוּא תַּחַת יַד יִשְׂרָאֵל וְתִשְׁקַט הָאֲרֶץ
שְׂמוֹנִים שָׁנָה.

וְשׁוֹלַח אֶת יַד שְׂמָאלוֹ וְלוֹקַח מֵעַל יַרְךָ יְמִינוֹ וְתוֹקַע
אוֹתָהּ בְּבִטְנוֹ שֶׁל עִגְלוֹן,

כב. וְיָבֵא גַם הַנֹּצֵב אַחֵר הַלֵּהָב וְיִסְגֵּר הַחֶלֶב בְּעַד הַלֵּהָב כִּי
לֹא שִׁלַּף הַחֶרֶב מִבִּטְנוֹ וְיֹצֵא הַפְּרִשְׁדָּנָהּ.

(הסבר)

מְרֹב חֲדוֹת הַחֶרֶב וּמַהֲרִית הַתְּקִיעָה בְּבִטְנוֹ, וְכֵן מַחְמַת
שֶׁהִיָּה שְׂמֵן וְהַחֶרֶב קָצְרָה שֶׁהִשְׁדֵּרָה לֹא חִסְמָה אֶת הַמִּשְׁךְ
כְּנִיסַת הַחֶרֶב, נִכְנַס גַּם הַנֹּצֵב = יְדִידַת הַחֶרֶב, לְתוֹךְ בִּטְנוֹ.
וְהַשּׁוֹמֵן סָגַר עַל הַחֶרֶב, כִּי אֱהוּד לֹא טִרַח לְשִׁלּוֹף אֶת הַחֶרֶב
בְּחִזְרָה (מִפְּנֵי שֶׁהָדָם שֶׁעָלְיָה וְהִפְרֵשׁ יוֹכֵל לְהַסְגִּיר אֶת
מַעֲשָׂהּ) וּמִמְקוֹם הַחֶתֶךְ יֹצֵא הַפְּרֵשׁ שֶׁל עִגְלוֹן הַחוּצָה (פְּרֵשׁ=
לְכַלּוֹךְ הַמַּעֲיִים) וְהוּא כְּמוֹבֵן הַפִּיץ רִיחַ לֹא כֹל כֶּךָ נְעִים, וְנִרְאָה
שֶׁזֶה עֲזַר לְאֱהוּד לְהַמְלִיט.

כג. וְיֹצֵא אֱהוּד הַמְּסוּדְרוֹנָה וְיִסְגוֹר דַּלְתוֹת הָעֲלִיָּה בְּעַדוֹ וְנַעֲלָה.

(הסבר)

אֱהוּד יֹצֵא בְּנַחַת (כְּדִי לֹא לְעוֹרֵר חֲשֵׁשׁ) לְמַסְדְּרוֹן, וְסָגַר דַּלְתוֹת
הָעֲלִיָּה וְנַעֲלָם.

וּבְרֵאשִׁית רַבֵּה הַנִּלְלָה: וְיֹצֵא אֱהוּד הַמְּסוּדְרוֹנָה, רַב יוֹדֵן אִמְרָה
עֶרְפֵּלָא טוֹרָא, (פִּירֵשׁ בְּמַתְנוֹת כְּהוֹנָה, עֵנָן שֶׁל עֶרְפֵּל וְחוּשֶׁךְ
מִזְדְּמָן לוֹ), אִמְרָה רַב בְּרַכִּיָּה שֶׁשֶׁם יֵשׁבוּ מִלֵּאכֵי הַשֶּׁרֶת
מְסוּדְרִין. הָעוֹלָה מִמְדַּרְשׁ זֶה שְׁנִיִּסִים גְּדוֹלִים נַעֲשׂוּ לְאֱהוּד
כֹּאשֶׁר בְּדֶרֶךְ הַטְּבַע אִי אִפְשָׁר שִׁיְהִיָּה דְבַר כִּזֶּה בְּמִצִּיאוֹת
שִׁישְׂאִירוֹ הַמֶּלֶךְ לְבַד, וְלֹא יַעֲמְדוּ הַשּׁוֹמְרִים בְּקִצָּה הַשְּׁנִי שֶׁל
הַחֶדֶר שְׂלֵא יִשְׁמַעוּ אֶךְ יוֹכֵלוּ לְשִׁמְרוֹ. וְיִצְלִיחַ לְצַאת וּלְסָגוֹר אֶת
הָעֲלִיָּה בְּלִי שִׁירְגִישׁוֹ שֶׁהוּא סָגְרוֹ וְלֹא הַמֶּלֶךְ, וְכֵן שְׂלֵא הוֹצִיא
זַעֲקָה מִפִּיּוֹ בְּעַת פְּצִיעָתוֹ, וְלִמ"ד אַחַד עָשָׂה ה' עֶרְפֵּל וְחוּשֶׁךְ
שֶׁם כְּדִי שִׁיּוֹכֵל לְהַמְלִיט, וְלִדְבָרֵי הַשְּׁנִי מִלֵּאכֵי הַשֶּׁרֶת יִרְדּוּ
מִמְרוֹם לְעִזּוֹר לוֹ בְּמַעֲשָׂהוֹ.

כד. וְהוּא יֹצֵא וְעַבְדֵּיו בָּאוּ וְיִרְאוּ וְהִנֵּה דַלְתוֹת הָעֲלִיָּה נַעֲלוֹת
וְיֹאמְרוּ אֶךְ מִסִּיךְ הוּא אֶת רַגְלָיו בְּחֶדֶר הַמְּקָרָה.

(הסבר)

אֱהוּד יֹצֵא וְעַבְדֵּיו רוֹצִים לְהַכְנִס אֶךְ רוֹאִים אֶת הַדְּלֵת נַעֲלוֹהָ.
וּמִשְׁהַרְגִישׁוֹ אֶת רִיחַ הַפְּרֵשׁ אִמְרוּ זֶה לְזֶה אֵינִי זֶה כִּי אִם יִרְדּוּ
מִ"עֲלִית" הַמְּקָרָה, לִ"חֶדֶר" הַמְּקָרָה לְהַסִּיךְ רַגְלָיו. וְלִכֵּן סָגַר
בְּעַדוֹ אֶת הַדְּלֵת שְׂלֵא יִכְנָסוּ. וּבְזְמַן הַהִתְנַהֵּה זֶה הַרְוִיחַ אֱהוּד
זְמַן יִקַּר לְהַמְלִיט מִכֹּל הַשּׁוֹמְרִים סְבִיב.

* מִסִּיךְ רַגְלָיו- דֶּרֶךְ הַנִּפְנָה לְכַסּוֹת אֶת רַגְלָיו מִטַּעְמֵי צְנִיעוּת,
מִסִּיךְ לְשׁוֹן מִסֶּךְ.

כה. וְיִחִילוּ עַד בּוֹשׁ וְהִנֵּה אֵינְנוּ פֹתַח דַּלְתוֹת הָעֲלִיָּה וְיִקְחוּ אֶת
הַמִּפְתָּח וּפְתַחוּ וְהִנֵּה אֲדוֹנֵיהֶם נִפְל אֶרְצָה מֵת.

(הסבר)

הֵם חִיכּוּ זְמַן רַב כֶּךָ עַד שִׁזּוּ כָּבַר בּוֹשָׁה לְהַשְׂאֵר כֹּל כֶּךָ
הַרְבֵּה זְמַן בְּחֶדֶר הַמְּקָרָה לְהַסְכֵּת רַגְלִים, (וְרִש"י פִּירֵשׁ עַד

הנקודות שהרחבנו

- 1) התדרדרות ישראל עד למעשים פלגש בגבעה ופסל מיכהו.
- 2) תביעת הרוגי פלגש בגבעה מהסנהדרין, כי לא עשו מספיק לקדש שם שמים.
- 3) הצלת ישראל מכושן ע"י כח התורה של עתניאל, שהגיע לדרגת רוח הקודש.
- 4) התדרדרות ישראל אחר מות עתניאל, וחיזוק ה' את עגלון כדי לרדות בישראל.
- 5) כוחו של אהוד, זכות התורה שהמשיך את מקבלי התורה. אך ירידת הדורות ניכרת בהצלת ישראל.
- 6) מסירות נפש של אהוד, ושלא סיכן זולתו. ועוז רוחו להמשיך ולילך בראש העם למרות עייפותו.
- 7) תשלום שכר לעגלון מלך מואב עבור קידוש שם שמים.
- 8) שכר מצוה אפילו שלא לשמה של בלק מלך מואב.

נספחות

אחר ימי אהוד היה רעב בארץ ואירע מעשה מגילת רות שאבימלך יצא מהארץ ובניו מחלון וכליון נשאו למואביות, מצאצאי עגלון מלך מואב, ומתו אבימלך ושני בניו, נעמי אשתו חוזרת ריקם לביתה בבית לחם יהודה, ורות כלתה עמה. בעניים הרב יוצאת רות בת מלכים לאסוף מתנות עניים בשדה בועז, לבסוף בועז מתחתן עמה ונולד לה בן בשם עובד אבי ישי אבי דוד המלך.

** הפסילים יש אומרים שהם האבנים ששם יהושע בירדן למזכרת הנס, ופסלו אותם להכיר שהם מעשה ידי אדם וחזר אהוד לשם להתפלל להצלחתו כיון שזה היה מקום זכרון לנס (מעם לועז).

*** ממעשהו של עגלון שקם לכבוד דבר ה' לומדים גם הלכה למעשה ברמ"א בשו"ע אורח חיים סימן נו' הלכה א' ויש לעמוד כשאומרים קדיש וכל דבר שבקדושה. ובמ"ב שם סק"ח וי"א שאין צריך לעמוד אלא בקדיש שתפסו מעומד כגון לאחר הלל (שבהלל בלאו הכי עומדים) לא ישב עד שיענה איש"ר ... ויש ללמוד ק"ו מעגלון מלך מואב שהיה נכרי וקם ... כ"ש אנחנו עמו...

ומאותו יום נכנעה מואב תחת יד ישראל, והארץ שקטה ממלחמות עד תום 80 שנה ממות עתניאל.

לא. ואחריו היה שמגר בן ענת ויך את פלשתים שש מאות איש במלמד הבקר ויושע גם הוא את ישראל.

(הסבר)

ואחרי אהוד, אחר שפיטת ישראל 80 שנה קם שופט נוסף בשנת מותו בשם שמגר בן ענת, ועשה לישראל תשועה בהכותו במלמד הבקר = מוט שבקצהו ברזל חד שמלמד את הבקר ליישר דרכו בחרישתו את התלמים שש מאות איש וגם הוא הושיע את ישראל הסמוכים לאיזור פלישתים. אך ישועתו היתה קצרה לשנה אחת בלבד (לפי גירסת הרב"ד בסדר עולם פרק י"ב) כי מת בשנה ההיא, ושנתו נבלעת בימי אהוד בחשבון ה- 300 שנה של יפתח, (כלי יקר).

הערה: במדרש תהילים מזמור צ' משמע שהיה משבט שמעון, ומובן מדוע הוא היכה את פלישתים שכן פלשתים חנו סמוך לגבול שבט שמעון. ובהסבר דברי המדרש עיין בילקוט וזאת הברכה תתק"נ, גירסא אחרת המבארת מדרש זה. ועין עוד סוכה כז: רש"י ד"ה אין לך כל שבט, אבל עתניאל ויפתח "ושמגר" לא ידעתי שמות שבטיהם, ויתכן שגירסתו היתה במדרש תהילים כילקוט.

* בן ענת - כך שם אביו, אך עיין בהקדמת ר"א לספר שופטים שלמד שזו שם עירו ענת(ות) ולכן רוצה לומר שהיה כהן.

סיכום פרק ג'

פירוט העמים שהשאר ה' לנסות בהם את ישראל, ותיאור את הדרדרות העם בנושאי תערובת עד שעבד לפסילים מכירת ישראל בידי כושן רשעתים, הצלת ישראל על ידי עתניאל בן קנז, חטאי ישראל אחרי מותו ושעבודם בידי עגלון מלך מואב בן 18 שנה, חזרת ישראל בתשובה והצלתם על ידי אהוד בן גרא משבט בנימין כששלח מנחה, חזר אחר שהעם שהלכו עמו הגיעו למרחק בטוח. ועם חרב פפיות דקר את עגלון בבטנו בעלית המקרה לאחר שהערים עליו שדבר סתר לו אליו. ודבר ה', וקם. ומשם נס ונמלט על נפשו, עד הגיעו להר אפרים שם תקע בשופר והוביל את המלחמה כשבראשיתה חסמו את מעברות הירדן ואחר כך הרגו את כל חיילי מואב שהיו בארץ ישראל עשרת אלפים איש. לאחר מכן שפט את ישראל עד תום 80 שנה. ומיד אחר מותו שפט שמגר בן ענת, ועשה ישועה מסוימת לישראל בהכותו במלמד הבקר 600 איש מפלשתים, אך מת בשנה ההיא. (כמו כן ישועתו לא היתה שלמה כנאמר בשירת דבורה להלן בימי שמגר בן ענת חדלו ארחות).